

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA

FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Triat i garbellat

...els resums de les conferències i dels seminaris del curs

2009-2010

LXXV Aniversari

Recull dels resums de les conferències i presentacions de llibres celebrades durant el curs 2009-2010 publicats a l'espai de comunicació virtual **Triat i Garbellat** de l'*Obrador Obert* de la SCG. Els resums es presenten en l'ordre cronològic de realització i amb expressió de l'autoria. Són els següents:

:: R. GRAU: *Contra l'esperit utòpic: Cerdà i el cas de Barcelona* [Marta Gil] p. 1
:: J. A. RODRÍGUEZ: *El estudio del desierto: la cartografía del Sáhara Occidental* [Pau Alegre] p. 3 :: Presentació del llibre *Cartografia històrica dels Països Catalans* [Pau Alegre] p. 5 :: Presentació del llibre *Guia per a la redacció d'una memòria social* [Isabel Clos] p. 7 :: R. HUDSON: *The cost of globalization: producing new forms of risk to health and wellbeing* [Antoni Luna] p. 9 :: J. L. VILLANOVA: *La Sociedad de Geografía Comercial de Barcelona (1909-1927)* [Enric Bertran] p. 10 :: F. MAGRINYÀ: *L'Eixample Cerdà. 150 anys de modernitat* [J. M. Garcia Ferrer] p. 13 :: M. PALLARÉS: *Com canviar quan el canvi és difícil? Barcelona i l'economia simbòlica* [Pere Suau-Sánchez] p. 16 :: Presentació dels llibres *Fire Effects on Soils and Restoration Strategies* i *Efectos de los incendios forestales sobre los suelos en España* [Alex Miguel i Xavier Úbeda] p. 18 :: J. TORT: *El paisatge en Joan Maragall* [Pau Alegre] p. 20 :: A. ROVIRA: *Passat, present i futur del Delta de l'Ebre. Cap a una gestió de l'aigua i el sediment* [Elisabet Sau] p. 22 :: J. F. OJEDA: *El paisaje como realidad vivida: claves para una aproximación interdisciplinaria* [Alexis Sancho] p. 24 :: Presentació del llibre *Atlas del turisme a Catalunya. Mapa nacional de l'oferta i els productes turístics* [Pau Alegre] p. 26 :: R. COURTOT: *Les dessins de terrain dans la géographie de l'École française (Paul Vidal de La Blache et Pierre Deffontaines)* [Pau Alegre] p. 28 :: Col·loqui internacional *Les transformacions territorials a banda i banda dels Pirineus. Formes, lògiques i reptes* [Pau Alegre i comunicants] p. 30 :: A. RIBAS, J.C. BALASCH i M. BARRIENDOS: *Sequeres i inundacions* [Jordi Nadal i Anna Serra] p. 43 :: Acte d'inauguració de la plaça *Lluís CASASSAS i SIMÓ* [Montserrat Cuxart] p. 46 :: J. OLIVERAS: *De quan mestre Vila conegué el patró Blanchard i de les coses que succeïren* [Enric Bertran] p. 46 ::

Dimarts 29 de setembre de 2009

Ramon GRAU FERNÁNDEZ
Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona:

Contra l'esperit utòpic: Cerdà i el cas de Barcelona.

El passat 29 de setembre va tenir lloc la conferència inaugural del curs 2009-2010 de la Societat Catalana de Geografia (curs en què, juntament amb el 2010-2011, se celebren els 75 anys de la Societat) titulada *Contra l'esperit utòpic: Cerdà i el cas de Barcelona*, que va ser pronunciada per Ramon Grau.

Tal com va explicar el president de la SCG, Francesc Nadal, en la presentació del conferenciant, la vinculació de Grau amb la geografia ve donada pels seus disset anys de professor al Departament de Geografia de la Universitat de Barcelona, així com per la seva condició de soci de la SCG. Tanmateix, ell es defineix com a historiador i és aquesta la tasca que desenvolupa actualment a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona. Va ser principalment des de la perspectiva de la història del pensament que Grau va abordar la qüestió de Cerdà i Barcelona, intentant refutar el que, al seu parer, massa vegades ha estat una visió errònia de l'enginyer català: la de Cerdà com un utòpic.

La conferència va estar estructurada en sis apartats en els quals es combinaren els comentaris sobre textos (del propi Cerdà o d'alguns dels autors que més l'influïren: Saint-Simon, Reynaud, Lévy) amb les explicacions d'imatges diverses (plànol de l'Eixample, alçades d'edificis, reparcel·lacions de les illes).

El primer dels apartats –*Ildefons Cerdà 1815-1876*– situà el canvi d'orientació professional de Cerdà en l'impacte que li van produir, en primer lloc, la visió de l'arribada del ferrocarril a la ciutat de Nimes el 1844 (que el portà a centrar el seu interès en l'adequació de la viabilitat interna de les ciutats) i posteriorment, el 1854, l'epidèmia del còlera a Barcelona, fet que tornà a transformar la seva prioritat d'estudi, centrant-la aquest cop en l'habitatge.

Una breu descripció de la Barcelona del moment –*Barcelona 1854*, el segon punt– dibuixà la situació de la ciutat: densitat molt elevada, estretor de carrers, sobrelevació dels edificis. A partir d'aquests dos primers apartats, la conferència fluí cap a la lògica de la *Proposició teòrica* que titulà la tercera part, d'altra banda la més extensa. En ella, Grau aprofundí en la vinculació de Cerdà amb les teories dels higienistes francesos (basades en la quantitat d'aire respirable per metre cúbic existent en una habitació), vinculació que acabaria donant forma a les seves propostes per a la nova construcció d'habitatges: cases isolades, patis interiors, edificis de planta baixa més dos pisos, plantes amb la mateixa alçada... Serà a partir de la reformulació de l'habitatge que Cerdà reformularà la ciutat. Aquesta aproximació a la construcció de l'habitatge des d'un punt de vista mèdic i empíric, com el mateix conferenciant va fer notar, també va servir Grau per a introduir una idea que serà explicitada més tard: el pragmatisme obvi de Cerdà, que fa partir les seves propostes de minuciosos estudis sobre el terreny (encara que basats en teories incorrectes).

De la mateixa manera, el quart punt *Genius Loci* volgué trencar la idea d'una eixample barcelonina producte d'una concepció universal i inamovible de xarxa ortogonal aplicada a la ciutat. Grau defensà que “el que fa Cerdà, ho fa per a Barcelona”

i pensant en Barcelona, recollint elements urbanístics propis: des de la projecció a tot el pla de la ciutat de l'estructura romana del *cardo* i el *decumanus* a la incorporació dels xamfrans que ja apareixen als plànols dels anys quaranta de l'arquitecte municipal Francesc Daniel Molina.

La idea que encapçalava la conferència va titular la cinquena part, *Contra la utopia*, on, a partir dels propis textos de Cerdà, Grau mostrà l'actitud decididament antiutòpica de l'enginyer. Per a Cerdà, l'època en què viu no és una època per a utopies. La influència de les idees saint-simonianes que conceben el segle XIX no com un segle de revolucions, sinó com un segle de reconstruccions (idees arrelades en els enginyers francesos de l'època) farà que per a Cerdà només allò que és factible pugui tenir valor, que només valgui la pena estudiar allò que es té la certesa que es podrà fer. D'aquesta manera, les teories no seran conceptes abstractes sinó que esdevindran instruments pràctics. En la seva aplicació urbanística, Cerdà seguirà les idees de Reynaud, que considerava la millora en la construcció de les ciutats no mitjançant la concepció de la ciutat ideal, sinó a partir de la substitució de la ciutat concreta ja existent.

La conseqüència d'aquest *Pragmatisme* (títol del darrer apartat) va fer que fos el propi Cerdà qui hagués de reelaborar el seu plànol. Les qüestions pràctiques i la problemàtica legal, de la propietat, etc. portaren a noves reparcel·lacions, al progressiu tancament de les illes de cases i a modificacions diverses del projecte original. D'aquí la defensa d'una visió del pensament cerdanià com quelcom evolutiu, pragmàtic i racionalitzador, no com un sistema filosòfic tancat. Per a Grau, la retòrica científica que acompanyava tots els idearis del XIX, inclòs el de Cerdà, tenia com a finalitat l'obtenció de poder, una finalitat, un cop més, pràctica.

La conferència va concloure en aquest punt, tot i que l'acte va continuar amb l'obertura d'un torn de paraules, on es va aprofundir en certs aspectes dels temes tractats, i que es va haver de donar per finalitzat per manca de més temps, tot i quedar preguntes pendents entre el públic. Per a tots els interessats, la conferència serà recollida en una propera edició de *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*. [Marta Gil]

Dijous 22 d'octubre de 2009

José Antonio RODRÍGUEZ ESTEBAN,
Universidad Autónoma de Madrid:

El estudio del desierto: la cartografía del Sáhara Occidental.

La curiosa i pintoresca trajectòria de l'ocupació espanyola del territori del Sàhara Occidental va ser la temàtica més general de la conferència pronunciada pel Dr. José Antonio Rodríguez Esteban, professor de geografia de la Universidad Autónoma de Madrid, el proppassat dia 22 d'octubre a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans davant d'una selecta concurrència. L'esquema històric de la dissertació va ser guarnit amb nombroses projeccions de les notícies biogràfiques dels principals protagonistes dels esdeveniments i els esquemes cronològics bàsics per a no perdre el fil de la narració la qual fou exposada a un nivell de divulgació científica i de publicisme erudit prou escaients. Naturalment, les reproduccions de mapes de l'àmbit objecte d'interès, glossats detalladament pel conferenciant, van presidir tothora bona part de la pantalla de manera que el títol de la convocatòria, *El estudio del desierto: la cartografía del Sáhara Occidental*, va quedar justificat del tot.

La preocupació dels governants espanyols per a ocupar la façana africana, davant per davant de les Canàries, no es materialitzà plenament fins al darrer terç del segle XIX amb l'objectiu estratègic, precisament, de protegir aquelles illes de qualsevol pretensió colonial per part de les potències europees, els exploradors, els estudiosos i els militars de les quals ja campaven d'una punta a l'altra d'Àfrica. En aquesta tessitura, els polítics de la Restauració van encarregar a la Sociedad Geográfica de Madrid, fundada el 1876, l'organització de diverses missions de reconeixement de la costa inhospitalària allargassada entre el cap Blanc i més avall del cap Bojador. N'al·legaven drets seculars de pertinença, malgrat no haver-los materialitzat de cap manera. El professor Rodríguez Esteban va narrar i detallar amb prou vigor les vicissituds d'aquelles expedicions primerenques i, en especial, de la que s'hauria pogut treure el millor partit a l'hora de repartir el pastís africà, la dirigida per Julio Cervera el 1886, l'única que va aportar resultats significatius per a la causa colonial.

En efecte, bo i portant les observacions continent endins, amb la intenció recòndita d'atènyer Timbuctu, l'expedició de 1886 va aconseguir arribar amb penes i treballs a les salines de Jill —o això van manifestar haver fet, els expedicionaris— mitjançant l'establiment d'acords amistosos i pactes de lliure pas amb les tribus que anaven topant en la seva penetració. Tot i la migradesa dels resultats obtinguts i la confusió que revela la lectura dels documents aportats, la campanya va servir per a justificar l'ampliació de la franja litoral concedida de primer antuvi a Espanya fins a prop de les salines esmentades i els riquíssims jaciments de mineral de ferro propers, els quals varen restar, però, en poder de França i avui de Mauritània.

Tanmateix, la compilació cartogràfica dels materials aportats per l'expedició, efectuada per Francisco Coello a escala 1:1.000.000, no va deixar d'assenyalar la reclamació de les terres situades fins més enllà de Timbuctu. Potser Francisco Franco va mostrar aquest mapa a Adolf Hitler per tal de recolzar les seves impertinències imperials, que no pas somnis, en el transcurs de la conferència que els dos dictadors van mantenir el 1940. Qui ho sabrà! En un altre ordre de coses, però, cal remarcar que el

mapa de Coello va permetre la localització de les observacions del primer “treball de camp” veritable al Sàhara Occidental: els apunts sobre usos del sòl i cobertura vegetal recollits per Enrique d’Almeida per encàrrec, encara, de la Societat Geogràfica de Madrid. L’interès per a aixecar una cartografia topogràfica ben recolzada i una altra de temàtica ben informada encara trigaria a venir. Perquè, al capdavant, l’ocupació efectiva, en finir el primer terç de segle XX, no anava gaire més enllà d’algunes places litorals fàcilment abastides des de les Canàries.

Es pot endevinar prou bé que l’ordre d’aixecament del mapa del Sàhara Occidental a escala 1:500.000, per a ser publicat en diversos fulls, efectuat entre els anys 1943 i 1949 pel Servicio Geográfico del Ejército, va partir de Franco mateix, entestat com estava a emular Felip II. D’això, com de l’entrevista d’Hendaia, el conferenciant no en va dir res. No tocava? En el context polític de guerra i postguerra, sí que es va referir, en canvi, a les dificultats sorgides per efectuar el mapa amb les millors tecnologies del moment. Atesa la impossibilitat d’importar els materials necessaris, hom va haver de descartar el vol i la restitució fotogramètrica així com l’ús d’aparells ben avinguts amb les condicions adverses del desert. Al capdavant, la renúncia es va estendre al treball geodèsic i topogràfic terrestre. El mapa va ser compilat per diverses brigades topogràfiques en base a una xarxa d’estacions determinades astronòmicament, de distàncies aproximades en base a trajectes pedestres i de croquis els accidents del terreny.

Malgrat els desplaçaments de localització inevitables causats per l’aplicació d’un procediment tan rudimentari, el resultat atès és perfectament comparable amb els mapes francesos i soviètics efectuats els anys vuitanta amb tècniques fotogramètriques molt més avançades. De tota manera, l’aportació insuperada del mapa, seixanta anys després de la seva conclusió, és el registre detallat de la toponímia general de tot el territori de la colònia per transliteració i localització dels topònims subministrats pels informadors indígenes. El mapa, per altra banda, i com ja havia passat amb el de Coello, també va servir de base per a la cartografia temàtica derivada dels estudis territorials efectuats als anys quaranta, com els d’Eugenio Morales Agacino, i als anys cinquanta, com els d’Eduardo Hernández Pacheco, entre d’altres. En fi, les prospeccions mineralògiques i petrolíferes dels anys seixanta també se n’hagueren de refiar a falta d’altre cartografia.

Poc abans de la retirada espanyola del Sàhara Occidental s’emprengué la realització del mapa topogràfic a 1:50.000. Dels diversos centenars de fulls previstos, només hi hagué temps per a publicar-ne nou. Rere aquesta temptativa, i a hores d’ara, es desconeix la existència, i fins i tot la realització efectiva, de cartografia a escala superior a 1:250.000, per la qual cosa, els mapa dels anys quaranta encara és un referent de primer ordre per al coneixement del territori d’aquell país capolat per un altre mur ignominiós. [Pau **Alegre**, 23 d’octubre de 2009]

Dimarts 27 d'octubre de 2009

Presentació del llibre de
Vicenç M. ROSSELLÓ i VERGER:

Cartografia històrica dels Països Catalans

(València: Publicacions de la Universitat de València, 2008)

L'acte de presentació del llibre *Cartografia històrica dels Països Catalans*, del qual és autor el professor Vicenç M. Rosselló i Verger, membre de l'Institut d'Estudis Catalans i catedràtic emèrit de la Universitat de València, ha tingut lloc avui dia 27 d'octubre de 2009 a la seu barcelonina de l'IEC davant una nombrosa audiència. Ha estat introduït per la Dra. Ma. Carme Montaner, cap de la Cartoteca de Catalunya de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, la qual ha donat pas tot seguit a les intervencions del Dr. Francesc Nadal, catedràtic de Geografia Humana de la Universitat de Barcelona, del Dr. Antoni Furió, director de les Publicacions de la Universitat de València i catedràtic d'Història Medieval, i, és clar, de l'autor del llibre.

El parlament del professor Nadal ha estat dirigit, sobretot, a resumir i, en alguns casos, fer balanç crític dels continguts del llibre mitjançant una breu síntesi de cada un dels seus capítols. D'entre el gran nombre d'aportacions positives que la publicació ofereix, ha destacat l'apartat dedicat a les cartes nàutiques medievals com la "joia del llibre", no només pel repàs exhaustiu del seu desenvolupament sinó també per la importància concedida a aspectes poc valorats com, posem per cas, la seva història social. En conjunt, el ponent ha elogiat l'esforç de síntesi procurat pel professor Rosselló en una obra la qual ve a reblar un dèficit bibliogràfic prou sentit a les terres de parla catalana. Així doncs, els estudiosos de la història de la cartografia, els de casa i els d'arreu, així com qualsevol altre lector culte, tenen ja des d'ara una obra de referència bàsica per a guiar les recerques i satisfer el neguit per a saber-ne més i millor.

La semblança universitària i cívica de Vicenç M. Rosselló, necessàriament breu i incompleta per bé que prou sentida, ha estat el fons de l'al·locució del professor Furió el qual no ha oblidat pas d'assenyalar, lògicament, els punts forts del llibre objecte de la presentació. Ha caracteritzat el professor Rosselló, "un ciutadà dels Països Catalans", pel seu compromís amb la universitat i el país. La seva fidelitat insubornable al País Valencià —durant els anys setanta hauria pogut tornar a la seva Mallorca natal o cercar el trasllat a Barcelona— ha ajudat en gran manera a la reconstrucció de la Universitat de València a la qual ja porta dedicats més de cinquanta anys de serveis, sovint abnegats. Més enllà de la seva competència en les especialitats geogràfiques i cartogràfiques, encuriós per moltes altres coses, el professor Rosselló ha de ser considerat com un humanista apassionat entre científics socials. *Cartografia històrica dels Països Catalans*, és, en bona mida, un assaig fruit d'aquesta passió, agraït a la lectura i a la mirada, per esdevenir així "una obra major".

El professor Rosselló ha encetat la seva intervenció amb unes paraules d'agraïment als companys i companyes de professió que l'han estimulat a seguir endavant en els gairebé quinze anys de gestació de l'obra; a l'Institut Cartogràfic de Catalunya per la generosa cessió dels drets de reproducció de més de la meitat de les obres cartogràfiques incloses en el llibre; i, en especial, al Dr. Furió pel suport sense condicions que li ha dispensat a Publicacions de la Universitat de València. "De ben segur —pensava

Rosselló en veu alta— que el pensament *fusterià* que compartim ho ha facilitat de totes passades”. I ja en la recta final de l’acte, l’autor s’ha referit expressament als antecedents remots que, al capdavant, el varen portar a l’aplec de materials i la redacció de *Cartografia històrica dels Països Catalans* a partir de l’experiència de la introducció del catàleg de la magna exposició de portolans celebrada al Tinell l’any 1995. Ha recordat la seva afecció pels aplecs toponímics i per la familiaritat amb els mapes amb anècdotes algunes de les quals remunten gairebé a la seva infància. Tot plegat ha servit per a significar la relació tan íntima que guarden la toponímia, la cartografia i la geografia en el pensament científic del professor Rosselló i de la qual el llibre presentat és l’exponent evident i concloent. [Pau **Alegre**, 27 d’octubre de 2009]

Dimarts 3 de novembre de 2009

Presentació del llibre:

Guia per a la redacció d'una memòria social

(Barcelona: Col·legi de Geògrafs a Catalunya - Associació de Geògrafs Professionals de Catalunya, 2009)

La sala Pi i Sunyer de l'Institut d'Estudis Catalans va acollir el passat 3 de novembre la presentació de la *Guia per a la redacció d'una memòria social*, publicació editada pel Col·legi de Geògrafs a Catalunya i per l'Associació de Geògrafs Professionals de Catalunya, amb el suport de la Secretaria d'Habitatge de la Generalitat de Catalunya. L'acte, organitzat conjuntament per la Societat Catalana de Geografia, la Delegació del Col·legi de Geògrafs a Catalunya i l'Associació de Geògrafs Professionals de Catalunya, va estar presidit per Francesc Nadal, president de la Societat Catalana de Geografia i va comptar amb la participació d'Antoni F. Tulla, president de la Delegació del Col·legi de Geògrafs a Catalunya, de Mariàngels Trèmols, membre de l'Associació de Geògrafs Professionals de Catalunya i coordinadora del grup de treball que va redactar la *Guia* objecte de presentació, i de Carme Trilla, secretària d'Habitatge de la Generalitat de Catalunya.

En Francesc Nadal va obrir l'acte felicitant-se per estar presidint una nova col·laboració amb el Col·legi de Geògrafs i l'Associació de Geògrafs Professionals de Catalunya (AGPC) i pel fet d'estar presentant un document que aborda un tema de força rellevància com és l'habitatge social. A continuació, Antoni F. Tulla va agrair, en nom propi i de la presidenta de l'AGPC, Isabel Clos, que la Societat Catalana de Geografia acollís aquest acte, una mostra més de la col·laboració cordial entre les diferents entitats que apleguen les persones que es mouen a l'entorn de temes geogràfics. Va remarcar que la *Guia* és una iniciativa per dotar els professionals de la Geografia d'eines que els ajudin a desenvolupar millor la seva feina i que representa una nova acció que el Col·legi de Geògrafs/AGPC tira endavant per apropar els nous instruments normatius que sorgeixen a Catalunya.

A continuació, Mariàngels Trèmols va explicar la gènesi de la *Guia*, que va néixer d'un Grup de Treball que es va formar en el si del Col·legi de Geògrafs/AGPC i que va desenvolupar la seva feina durant el 2008. Com a coordinadora del Grup, va voler agrair a tots els seus integrants, en nom propi i del Col·legi/AGPC, la seva dedicació i els va felicitar pel resultat obtingut, una guia metodològica que fixa els punts bàsics que ha de contenir una Memòria social i que ha de permetre adaptar-se a totes les casuístiques derivades de la diversitat territorial: diferents escales, diferents tipologies de municipis, diferents problemàtiques en temes d'habitatge...

A banda d'explicar els apartats principals que estructuraven les Memòries socials, Mariàngels Trèmols va voler destacar la importància d'aquest document, que forma part del planejament urbanístic des del desplegament de la Llei d'Urbanisme de 2004, i l'adequació del perfil de geògraf per a participar en la seva redacció. Per formació, per curiositat, per capacitat d'anàlisi de conjunt... –va dir-, els geògrafs són probablement el col·lectiu professional més adequat per encarar els treballs que es necessiten per fer una bona Memòria social: anàlisi de la població i de les necessitats d'habitatge (amb dades

tant quantitatives com qualitatives); avaluació de les possibilitats reals d'accés a l'habitatge de tots els col·lectius de població; determinació de les necessitats de sòl per a diferents tipologies d'habitatge i d'equipaments, prenent decisions que evitin la segregació social i afavoreixin la integració de tots els grups socials. Mariàngels Trèmols va reivindicar també la necessitat de fer treball de camp, de "trepitjar el territori", per poder contextualitzar les dades de les estadístiques i fer una bona diagnosi dels problemes que cal abordar.

La secretària d'Habitatge de la Generalitat de Catalunya, Carme Trilla, va remarcar en els seus agraïments la seva condició d'economista i els necessaris interessos compartits entre economistes, geògrafs i arquitectes en temes de població, habitatge i urbanisme. Va centrar la seva exposició en la relació necessària entre el document de la Memòria social, derivat de la Llei d'Urbanisme de 2004, i els Plans locals d'habitatge, documents derivats de la Llei del Dret a l'Habitatge de 2007.

En primer lloc va destacar que, ja en la seva concepció, la Memòria social s'aparta de les xifres absolutes d'habitatges necessaris, posa sobre la taula una qüestió nova per a l'urbanisme com és la quantificació d'habitatges socials necessaris, i porta cap a una qüestió que és també una novetat: l'anàlisi del cost d'accés a l'habitatge. Amb l'aprovació l'any 2007 de la Llei del Dret a l'habitatge s'introdueix la figura del Pla local d'habitatge, que és l'altra cara de la moneda de la Memòria social. Ambdós documents han de ser coherents i han de servir per respondre a totes les demandes socials d'habitatge que es deriven d'una anàlisi profunda de la realitat. En segon lloc va expressar que, com a conseqüència del desplegament de la Llei del Dret a l'habitatge, al document de la Memòria social se li ha de demanar que no es fixi només en els nous creixements urbans sinó que també ha d'analitzar les àrees ja construïdes, susceptibles de participar en la solidaritat urbana en la mesura en què disposin d'habitatges desocupats, de segona residència... que poden passar a engruixir els estocs d'habitatges protegits. En tercer lloc va mencionar el que està en aquests moments en la fase d'avantprojecte, que es pot considerar com "la Memòria social de les Memòries socials". El Pla ha de determinar quin ús es fa del parc actual d'habitatges disponibles i quina utilització es fa tant del sòl urbà consolidat com del sòl urbanitzable, tot des d'una perspectiva territorial supralocal. En resum, va concloure, la Memòria social, el Pla local d'habitatge i el Pla territorial sectorial d'Habitatge són tres instruments per reflexionar sobre l'habitatge i fer que el dret constitucional a tenir un habitatge digne sigui una realitat.

Finalment, Carme Trilla va felicitar la iniciativa d'elaboració de la *Guia per a la redacció d'una memòria social* perquè contribueix a la qualificació dels professionals que les redacten i va animar els seus promotors a fer altres documents similars i a treballar conjuntament.

L'acte va concloure amb unes paraules de Francesc Nadal agraïnt la seva presència als assistents i amb un breu torn de preguntes. [Isabel **Clos**]

Dijous 19 de novembre de 2009

Ray HUDSON,
University of Durham:

*The cost of globalization:
producing new forms of risk to health and well-being.*

El professor Ray Hudson, de la Universitat de Durham, va fer una presentació dels nous riscos que la deriva neoliberal del capitalisme i del procés de globalització representen per als sistemes de salut i de benestar. Des d'una postura molt crítica, el professor Hudson va analitzar els canvis que s'han produït en les darreres dècades en aquests sectors a partir de la seva recerca en dues àrees: la reestructuració econòmica i la dels sectors de salut i benestar social.

La nova globalització sorgida de polítiques predominantment neoliberals ha fet que un major nombre de persones visquin en entorns cada vegada més perillosos per a la seva salut i el seu benestar. Això ha estat així perquè les forces del mercat s'han convertit en el principal argument per a les polítiques econòmiques de les administracions públiques (ja siguin regionals o estatals) i privades. Al mateix temps la línia divisòria entre públic i privat s'ha fet cada vegada més difusa, fent que algunes de les activitats del sector públic ara s'hagin subcontractat a empreses del sector privat i responguin més a la lògica del capital que a la de provisió de serveis. La interconnexió i reestructuració dels diferents mercats de serveis i productes ha donat lloc a un augment de les incerteses en els mercats laborals. Si a això afegim que en molts casos ser assalariat és una condició per tal d'obtenir cobertures sanitàries mínimes, podem concloure que tot aquest procés està creant més riscos per a la salut i per a les cobertures de benestar social entre les classes menys afavorides.

Aquests canvis han tingut importants conseqüències en el món laboral i per als temes de la salut. La consolidació d'un Nord globalitzat i d'un Sud globalitzat ha tingut com a resultat l'acceleració de fluxos de material contaminant i de residus de tota mena. Són exemples d'aquest fenomen, la catàstrofe de Bhopal, a l'Índia, en 1984, on van morir milers de persones, en el pitjor accident d'una indústria química de la història, o els vaixells abandonats a la costa de Bangladesh o l'Índia.

Aquesta nova fase de la globalització també ha fet augmentar el nombre de migracions legals i il·legals des dels països del Sud cap al Nord, i ha afavorit la propagació de malalties i epidèmies. Alhora, el Nord exporta fam a causa de la fallida dels sistemes de distribució d'aliments, més que no pas per la manca de productes en si mateixa.

El resultat de tots aquests canvis és un augment de persones que pateixen malalties cròniques i que moren prematurament. Més gent és ara en risc d'entrar en aquesta situació de marginació a causa dels canvis en les prioritats de la política econòmica i a les noves formes de treball. Ara més que mai som conscients de les implicacions que sobre la nostra salut tenen els efectes del canvi climàtic, mentre que reiteradament veiem com els polítics són incapaços d'arribar a un consens sobre les mesures a seguir per evitar aquest deteriorament del nostre medi ambient. [Antoni **Luna**]

Dijous 17 de desembre de 2009

José Luis VILLANOVA VALERO,
Universitat de Girona:

Sociedad de Geografía Comercial de Barcelona (1909-1927)

Dijous 17 de desembre de 2009, a la sala Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), el Dr. José Luis Villanova Valero, professor de la Universitat de Girona, llegí la conferència titulada *Sociedad de Geografía Comercial de Barcelona (1909-1927)*, corresponent a la lliçó acadèmica mensual del curs 2009-10 de la Societat Catalana de Geografia (SCG). L'acte fou obert pel president de la SCG, Francesc Nadal, qui en va palesar l'oportunitat en escaure's enguany el centenari de la fundació de la Sociedad de Geografía Comercial de Barcelona. Del ponent destacà la escaiença de la tria, ja que el professor Villanova ha esmerçat el seu temps de recerca en qüestions relacionades amb la història de la cartografia, la geografia i el colonialisme, i les expedicions catalanes i espanyoles al Magrib occidental, casant el rigor de la feina a biblioteques i arxius amb el seu esperit viatger. En donà com a prova la tesi doctoral (*La organización política, administrativa y territorial del protectorado de España en Marruecos (1912-1956). El papel de las intervenciones*), vessada en el llibre *El protectorado de España en Marruecos. Organización política y territorial* i altres títols com ara *España en Marruecos (1912-1956): Discursos geográficos e intervención territorial*, en col·laboració amb Joan Nogué, o el capítol que signà al projecte de recerca de l'IEC *Una mirada catalana a l'Àfrica. Viatgers i viatgeres dels segles XIX i XX (1859-1936)*, dirigit per M. Dolors Garcia Ramon, Joan Nogué i Perla Zusman.

El Dr. José Luis Villanova encetà la intervenció explicant que el seu encontre amb la Sociedad de Geografía Comercial de Barcelona (SGCB) s'havia produït arran de la recerca endegada al voltant de les activitats africanistes de les societats geogràfiques del segle XIX; constatà, així mateix, que durant el segle XX de la SGCB s'havia parlat i escrit ben poca cosa, excepció feta de la ponència (*El pensament geogràfic contemporani a Catalunya fins els anys quaranta*) de Francesc Nadal en el I Congrés Català de Geografia, i del capítol del projecte de recerca de l'IEC a dalt citat (*Les societats geogràfiques i altres associacions en l'acció colonial espanyola al Marroc*).

Dit això, el professor Villanova passà revista a la fundació de les primeres societats geogràfiques (París, 1821; Berlín, 1828; i Londres, 1830), guiades per l'interès de conèixer terres ignotes, i a les societats de geografia comercial (París, Lió, Marsella, Milà...), creades d'ençà 1870, amb l'objectiu ben definit de promoure expedicions a nous territoris i esperonar-hi la colonització agrària, per mor de contribuir al control de nous mercats de part de les potències europees. En aquest grup posà la Sociedad de Geografía Comercial, amb seu a Barcelona, que tingué una vida efímera, per culpa de l'escassa implicació dels industrials catalans. Parlà, també, de la Sociedad Geográfica de Barcelona, que aplegà industrials, comerciants i naviliers, i que comptà entre els seus membres Eduard Fontserè, primer director del Servei Meteorològic de Catalunya, i Josep Fiter, fundador del Centre Excursionista de Catalunya (CEC). Aquesta societat establí com a gran objectiu la divulgació del saber geogràfic, molt amoïnada pel mal moment que travessava l'ensenyament de la geografia el darrer terç del segle XIX. La no inclusió del terme comercial no era casual, reflectia noves intencions. Tanmateix, també tingué una trajectòria curta; les rebel·lions de Cuba i Filipines, importants

mercats de l'economia espanyola, feren decaure l'interès d'industrials i comerciants per aquesta institució.

Un cop tractats aquests dos precedents, que si més no demostraven com les institucions científiques no neixen del no-res, el professor Villanova entrà de ple en el tema principal de la conferència: la Sociedad de Geografía Comercial de Barcelona, fundada en 1909, a l'empara del Foment del Treball Nacional, per tal d'assessorar les inversions i el comerç catalans a l'estranger. No és estrany, doncs, que el president fos un economista, Francesc d'Assís Mas. Entre els seus membres fundadors i protectors hi hagué naviliers i fabricants de diversa mena, com ara l'industrial paperer Lluís Guarro, però també figures de la geografia de l'època tals com el polifacètic Francesc Carreras Candi o l'enginyer militar Josep de Rivera; com a corresponsals de la Sociedad Geográfica de Madrid, destaquem el naturalista Odón de Buen i el geògraf Beltrán y Rózpide.

Durant els tres primers anys d'existència, la SGCB realitzà escasses activitats. La seva comesa s'orientà cap a establir relacions amb societats geogràfiques espanyoles i europees, a afermar els seus vincles amb la Cambra de Comerç i el Servei d'Estudis Econòmics, sobretot. Sense oblidar, no obstant això, el vessant acadèmic: la participació en el IV Congrés Africanista (1910), del qual Carreras Candi fou vicepresident; les classes impartides als locals del Foment, sobre llengües francesa i àrab vulgar, geografia comercial i dret mercantil; i el començ d'una col·lecció de 14 llibres de geografia, entre els quals hi ha títols de Carreras Candi (*Nuestra exportación a Oriente*) i Josep de Rivera.

En 1912, any de la instauració del protectorat espanyol del Marroc, la SGCB organitzà un cicle de conferències titulat *La cuestión de Marruecos*. Aquest fet encetà el període més fecund de la institució, que passà a anomenar-se Societat de Geografia Comercial, en català, arran d'una reforma dels estatuts. Aquest mateix any, amb la presidència de Francesc d'Assís Mas i la vicepresidència de Francesc Carreras Candi, la SGCB organitzà el II Congrés de Geografia Colonial i Mercantil, celebrat del 10 al 15 de novembre de 2013, a la seu de la Cambra de Comerç de Barcelona. Hi prengueren part 546 congressistes: a part dels barcelonins, n'hi havia de 15 localitats de Catalunya, de 20 províncies d'Espanya i 67 d'estrangers, a més de corporatius (com és ara l'IEC i el CEC) i 8 societats geogràfiques adherides. La conferència inaugural del congrés fou dictada per Josep Puig i Cadafalch; hi llegiren ponències Antoni Rubió i Lluch (president de l'IEC), Francesc Carreras Candi, Emili Huguet del Villar o Josep de Rivera, entre d'altres. Es muntà una exposició cartogràfica de mapes antics, es realitzaren sortides d'estudi a Girona, Montserrat i Mallorca. El congrés es clausurà amb un sopar de gala a la Maison Dorée.

Malgrat l'ampli ressò assolit pel II Congrés de Geografia Colonial i Mercantil quan la seva celebració, la repercussió posterior no fou l'esperada: les conclusions del congrés, que feien referència a la necessitat de reformar l'ensenyament de la geografia i de modernitzar la marina mercant, foren trameses al president del Consell de Ministres, sense que se'n fes massa cas; i les actes del congrés no pogueren ser publicades perquè hom no aconseguí el suport econòmic de les administracions (actualment hi ha una editorial interessada en ocasió del centenari de l'esdeveniment el 2013).

A partir de 1914 les activitats de la SGCB començaren a decaure. La poca implicació dels sectors econòmics, la minsa presència d'alumnat a les classes impartides a la seu del Foment i l'escàs suport financer en foren responsables. Encara hi hagué el cant del cigne que representà el *Ciclo de conferencias sobre asuntos marítimos (1917-18)*, en què intervingué el navilier Francisco Condeminas. Però, posteriorment, la SGCB entrà en un estat d'ensopiment del qual no es pogué deixondir. Així, el 23 de gener de

1927, una junta d'11 socis acordà per unanimitat la dissolució de la institució a causa de la impossibilitat de complir amb la seva finalitat, i cedir els seus fons i arxius a la Cambra de Comerç. Raons d'aquesta fi foren, altre cop, la manca de recursos econòmics i la dificultat d'implicar els fabricants i financers catalans.

El 25 de novembre de 1935, Pau Vila pronuncià la conferència inaugural de la SCG, *Allò que s'havia fet en Geografia a Catalunya des dels temps més reculats fins al moment present*, i no digué res de la SGCB, si més no pel que un pot llegir a la ressenya de l'acte apareguda a *La Publicitat*. Bé, se'ns acut repetir que la SCG no va néixer del no-res. Esbrinar la seva vinculació amb la SGCB, establir en què li és deutora i restituir-ne la memòria resta pendent. Els fons documentals de la SGCB dormen a la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona. Som-hi, doncs! [Enric **Bertran**]

Dissabte 15 de gener de 2010

Francesc MAGRINYÀ
va guiar la visita a l'exposició:

L'Eixample Cerdà. 150 anys de modernitat.

(Museu Marítim de Barcelona; les Drassanes)

“Si finalment es fa a la nostra ciutat un museu de la construcció, un bon percentatge del seu material de base podria ser el d'aquesta exposició”.

Qui diu això és Francesc Magrinyà, comissari –conjuntament amb Fernando Marzá- de l'exposició visible a la sala Marquès de Comillas del Museu Marítim de Barcelona (Drassanes) del 25 de novembre del 2009 al 21 de gener de 2010, “L'Eixample Cerdà. 150 anys de modernitat”. Magrinyà fa de cicerone a la Societat Catalana de Geografia en una visita matutina un esplendorós dissabte. I, com Francesc Nadal fa notar en la seva frase final d'agraïment, desenvolupa un autèntic *tour de force*, encabint en dues hores una exposició clara, interessant i enormement didàctica sobre el tema.

Dita per qui es diu, podria arribar a pensar-se que la frase està mancada de modèstia, però l'extraordinària proliferació de plànols, mapes, maquetes, fotografies... originals o produïts expressament, fa notar de seguida que el comissari parla en realitat des de la més inapel·lable evidència.

Francesc Magrinyà és, com va ser Cerdà, Enginyer de Camins, amb tesi dirigida a París per Gabriel Dupuy, la teoria de les xarxes del qual (1) es deixa veure com un dels eixos de l'exposició.

L'estructura de l'exposició és d'una claredat diàfana. Sense possibilitat de pèrdua en el seu recorregut, es va passant per sales ordenades per un fil summament lògic. Partint de la sala inicial, que parla de l'origen i desenvolupament del projecte de Cerdà, les successives sales se centren en diferents aspectes concrets del projecte (Habitatge, Quadrícula, Carrer, Xamfrà, Clavegueram, Illa, Equipaments, Espais Verds, Transports i salts de llinar). I en cada una de les sales, la seva estructura interna és la mateixa: panells que parlen del pensament de Cerdà sobre el tema; plànols, maquetes, esquemes o fotografies que expliquen quina és la materialització del pensament en el projecte; i finalment una raonada explicació -demostrada en un munt de casos concrets- sobre perquè és el projecte de Cerdà en cada un dels temes contenidor d'una gran modernitat. Com el títol expressa, aquesta és una de les tesis de l'exposició: El projecte de Cerdà, amb la seva modernitat, ha permès en els 150 anys que han transcorregut des de la seva aprovació, conjuntament amb una sèrie de caramboles jurídiques, polítiques i de divers ordre, anar avançant sobre bona base en els diferents àmbits del desenvolupament urbanístic.

Escrit tot això, només resta ja aportar unes quantes paraules sobre diversos traços captats durant cada part del recorregut, encara que amb risc evident d'empobrir la riquesa de tota la mostra:

- **Introducció.** Malgrat la seva excepcionalitat, Cerdà és en el fons un producte de les tendències de la seva època i dels seus estudis en tots els àmbits del saber científic, com s'intenta explicar a la primera sala.
- **Habitatge.** El del projecte, segons Cerdà, ha de respondre a aspectes higiènic (volum d'aire respirable), socials (una casa per a cada família), econòmics (no incrementar el preu) i polítics (augmentar el número total de propietaris, per tranquil·litat urbana i ordre públic). L'habitatge model del projecte (2 famílies per planta, en cases entremetgeres; unitat mínima d'habitatge de 50 m²; profunditat de l'habitatge amb límit màxim des de la façana -evolucionat dels 16 m inicials als 28 definitius-, respectant l'espai del pati interior) s'ha seguit fins als nostres dies, i solucions similars tornen a sortir cada vegada que s'analitza el tema.
- **Quadrícula.** Hi havia precedents històrics, però la modernitat de la quadrícula del projecte de Cerdà rau a marcar l'equilibri entre l'espai del repòs (l'habitatge) i l'espai del moviment (el carrer). Crea una quadrícula de 113 m igualitària, perquè "tothom té dret a l'accés a l'espai del moviment", diu. Cerdà marca per a la quadrícula un visionari traç paral·lel a la línia de la costa, només trencat per dues diagonals que van a buscar precisament les dues valls. Paral·lelament, aporta tot un seguit d'elements constructius, dels quals es fa ressò l'exposició (i aquí ve l'anotació sobre l'eventual futur museu de la construcció que encapçala aquestes línies).
- **Carrer.** Cerdà defineix un carrer en què cada mitjà de transport (originalment gent caminant, carros, ferrocarrils, tots ells amb càrrega o sense) ha de tenir el seu espai. És això el que dona peu al carrer amb zones de diferent paviment, amb un total de 20 m, que supera l'ample de tots els que es feien fins aleshores. I és això el que fins ara mateix ha permès fer tot el pensable (col·locar tramvies, carrils bici, etc.) durant les diferents noves planificacions de fluxos sobrevingudes.
- **Xamfrà.** La inicial cruïlla amb xamfrans estava pensada com espai de relació. Cerdà dissenyà inclús un quiosc central, en un lloc que, per la seva amplada, podia contenir fins i tot el Panteó romà. Si no ha estat realment l'espai de relació esperat, ha sigut perquè els mitjans de transport han superat els 30 km/h dels moments originals, i s'han fet els amos de l'entorn, anant contra la planificada convivència. Però hi ha oportunitats per redreçar la cosa...
- **Clavegueram.** El projecte era global. Igual que contemplava aspectes jurídics, financers, legals, higienistes, socials, etc., a més de les cases, carrers, quadrícules, mobiliari urbà, etc., dissenyava tot tipus de xarxes, com la del clavegueram. Inicialment Cerdà distingia entre els fluids que anaven de les cases a la fosa sèptica (i de la fosa a les hortes del Prat de Llobregat) i els líquids que anaven a les clavegueres. Posteriorment, Garcia Faria uneix ambdós fluxos, introduint els temps actuals fluxos previs de reciclatge d'aigües. En qualsevol cas, el projecte de Cerdà inaugura el canvi d'una ciutat de proximitat, amb aportació i transmissió discontinua, cap a una ciutat de xarxes. Pensem, per exemple en la aportació inicial del combustible (carbó, amb carro) fins a les xarxes posteriors d'electricitat o fibra òptica. En el projecte, la planificació de les vies de comunicació, els conductes per a l'aigua, el gas, les clavegueres, el telègraf, iniciaven una nova tipologia.

- Equipaments. La ràtio de mercats per quadrícules s'ha mantingut amb el temps. D'altres no: certs serveis (cementiri, hospitals, presó...) sempre s'han anat situant en uns límits municipals canvians amb el temps.
- Espais verds. Junt amb la ubicació de la plaça central de la ciutat, és potser un dels pocs temes en què Cerdà es va equivocar o, més ben dit, on el seu projecte no va ser respectat després de forma rigorosa. Només en el cas de propietat no dividida (com el de la Ciutadella), o després d'haver passat per altres usos (parc de l'Escorxador), s'ha mantingut el que havia establert Cerdà. S'obren, malgrat això, possibilitats de millora, respectant l'estructura global de la trama. I, enfront d'altres ciutats, sorprèn fins i tot ara el verd aportat per la no usual idea de disposar d'un lloc per als arbres en el traçat dels carrers...
- Transports i salts de llindar. Part intrínseca del projecte de Cerdà era la integració de les xarxes de transport (ferrocarril) i dels cursos d'aigua (la riera d'en Malla), que es va anant fent amb el temps.

Tot plegat, un extraordinari i entenedor recorregut, en absolut hagiogràfic, o oficialista, com a vegades s'estila.[J. M. **Garcia Ferrer**]

Dijous 21 de gener de 2010

Montserrat PALLARÈS i BARBERÀ,
Universitat Autònoma de Barcelona:

*Com canviar quan el canvi és difícil?
Barcelona i l'economia simbòlica.*

El passat 21 de gener de 2010 la Dra. Montserrat Pallarès Barberà, professora del Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona, va pronunciar la conferència mensual de la Societat Catalana de Geografia. La lliçó de la Dra. Pallarès, que portava per títol *Com canviar quan el canvi és difícil? Barcelona i l'economia simbòlica*, va constituir una reflexió interessant i especialment adequada pel moment de crisi econòmica que es pateix a Catalunya i Espanya.

El tema central de la conferència va ser l'economia simbòlica, concepte forjat per Sharon Zukin per definir el funcionament econòmic de les ciutats en base a la producció cultural i el consum. El concepte cultura es transforma en simbologia per així poder ésser produït i comercialitzat com un bé més. Pallarès analitzà qui són els agents implicats en la producció i el consum de la ciutat simbòlica i quins en són els elements essencials. Una de les majors contribucions de la conferència no solament va ser fer una anàlisi de la situació actual, sinó fer un repàs històric dels diferents sistemes productius a la ciutat (la ciutat preindustrial, la ciutat fordista, la ciutat de la nova economia i la ciutat creativa) per entendre, d'aquesta manera, com s'ha arribat a l'economia simbòlica i quines són les conseqüències de la pàtina històrica en elements simbòlics de la ciutat actual.

Un cop fet el repàs històric, la Dra. Pallarès focalitzà la seva anàlisi en la transformació de les polítiques locals, que progressivament busquen transformar la ciutat en un conjunt de símbols comercialitzables i vendibles per a competir a nivell global. Així doncs, els actors públics esdevenen productors conscients de la ciutat simbòlica. La transformació dels béns culturals en productes comercialitzables per a visitants i elits diverses es converteixen en una manera de produir la ciutat simbòlica. Però Pallarès destacà un segon procés de producció basat en convertir els valors locals i intrínsecs en valors universals. Aquest segon procés de producció, portat a terme per actors públics i privats, esdevé la via de diferenciació de les ciutats a nivell global. En relació a aquest segon punt, Pallarès defensà la importància del context a l'hora de definir el significat i funció de l'element simbòlic. Com destacà Pallarès, a l'última dècada del segle XX es canvia de paradigma i l'economia simbòlica esdevé un sistema productiu en si mateix: es minimitzen els costos, es busca l'eficiència de la localització en relació als elements simbòlics, el capital urbà és constituït per diferents elements orgànics de la ciutat i l'estil de ciutat es defineix com un intangible vendible. Pallarès destacà que la major part de la literatura teòrica emfatitza el lligam existent entre l'economia simbòlica, la cultura i el coneixement, però que hi ha altres elements, especialment la morfologia de la ciutat i de les construccions, que haurien d'entrar també en aquesta anàlisi teòrica.

Una de les aportacions més interessants de la conferència de la Dra. Pallarès va ésser el constant enriquiment de l'explicació amb diversos exemples identificables per l'audiència, ajudant per tant a lligar el discurs teòric amb el pràctic. D'aquesta manera, va fer referència a diverses construccions de la ciutat de Barcelona amb un gran pes

simbòlic, com són, per exemple, la Sagrada Família, el Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA) i la torre Agbar. En aquest sentit, com a reflexió final, Pallarès analitzà la recent proposta de candidatura de Barcelona com a seu dels Jocs Olímpics d'hivern. En aquest punt, parlà de com el domini de l'economia basada en la informació i la tecnologia ha portat l'aproximació del Pirineu a Barcelona, ja que l'espai que els separa és cada cop més petit.

La part final de l'acte es dedicà a preguntes on sorgiren diversos temes relacionats amb l'aflorament de l'economia simbòlica a les ciutats com, per exemple, la problemàtica de l'estandardització i la tematització dels centres de les ciutats occidentals, o també el debat sobre qui ha d'assumir les externalitats negatives d'aquest tipus d'economia. [Pere **Suau-Sánchez**]

Dijous 4 de febrer de 2010

Presentació dels llibres :

Fire Effects on Soils and Restoration Strategies

(Enfield, NH: Science Publishers, 2009)

Efectos de los incendios forestales sobre los suelos en España

(València: Publicacions de la Universitat de València, 2009)

L'acte de presentació dels llibres *Fire Effects on Soils and Restoration Strategies*, editat per Artemi Cerdà i Pete Robichaud, i *Efectos de los incendios forestales sobre los suelos en España*, editat per Jorge Mataix-Solera i Artemi Cerdà, ha tingut lloc el dia 4 de febrer de 2010 a la Sala Pi i Sunyer, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). La presentació dels llibres ha estat introduïda pel Dr. Francesc Nadal, president de la Societat Catalana de Geografia (SCG), el qual ha donat pas tot seguit a la intervenció del Dr. Xavier Úbeda, vocal de la junta de govern de la SCG i professor del Departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat de Barcelona. En Xavier Úbeda dóna les gràcies a la SCG per recolzar la proposta de presentació d'aquests dos llibres, en els quals hi ha dos capítols, escrits per ell i el seu equip de treball de la Universitat, Luís Outeiro, Alex Miguel i Paulo Pereira, als quals també dóna les gràcies. Xavier Úbeda disculpa que Eduard Plana i Marc Castellnou, que foren convidats, no estiguin a la presentació; molt amablement han excusat llurs absències, degudes a compromisos laborals. Xavier Úbeda destaca la importància d'ambdós, els últims anys, en el desenvolupament de la recerca en el món forestal a Catalunya i arreu. Finalment, agraeix a la nombrosa assistència la seva presència.

A continuació pren la paraula n'Artemi Cerdà, catedràtic de Geografia i professor del Departament de Geografia de la Universitat de València. Artemi Cerdà anuncia que el fet de publicar aquest llibre i venir a presentar-lo, ha estat un plaer i alhora una obligació, ja que, segons afirma l'autor i editor, a l'Estat espanyol es fa bona ciència, però hi manca divulgació i innovació.

Des de fa uns anys, els científics espanyols que estudien els incendis i els seus efectes han tingut una estreta relació amb científics d'altres nacionalitats, principalment dels Estats Units. D'aquest intercanvi d'experiències i coneixements, va néixer la idea de crear una xarxa espanyola amb tots aquells científics que es dedicaven a temes d'incendis per tal d'establir relacions entre ells i, a més, en veure la falta d'eines i les incoherències comeses pels gestors del territori que intervenen durant i després d'un incendi, donar idees per a una bona actuació. Aquesta xarxa s'anomenà FUEGORED i tal com remarca Artemi Cerdà neix amb l'objectiu de coordinar, fomentar i promocionar la investigació dels incendis forestals, així com assessorar els gestors ambientals.

Els incendis són part dels ecosistemes. No podem entendre l'ecosistema mediterrani sense els incendis, de la mateixa manera que no podem entendre el cos

humà sense malalties. De fet, el primer capítol de llibre aquí presentat, *Fire Effects on Soils and Restoration Strategies*, anuncia que els incendis són presents al planeta des que hi ha vegetació. De fet s'han datat restes fòssils de vegetació cremada de més de 400 milions d'anys.

El *Efectos de los incendios forestales sobre los suelos en España* neix fruit de la primera reunió de la xarxa FUEGORED. Aquesta primera reunió va servir perquè els diferents grups es coneguessin entre si i exposessin els seus treballs i investigacions. En aquesta trobada es va parlar de la necessitat d'elaborar una publicació on es donés a conèixer l'estat de la qüestió sobre els efectes dels incendis en sòls forestals, des del punt de vista dels diferents científics espanyols. Va ser així com es va gestar aquesta publicació que avui se'ns presenta. En la propera reunió que se celebrarà el mes d'octubre a Santiago de Compostel·la es proposarà de fer un llibre on s'expliquin les diferents metodologies emprades en aquest tipus d'investigacions.

Seguidament, el torn de paraula correspon a Jorge Mataix-Solera, professor d'edafologia de la Universitat Miguel Hernández en el campus d'Elx, qui ens desglossa el llibre. En aquesta obra, cada grup d'investigació de la xarxa FUEGORED ha plasmat les seves contribucions en la investigació d'incendis i els seus efectes en el sòl. Podem trobar-hi punts en comú entre els diferents grups, perquè tots entenen el foc com un factor ecològic; el foc no és dolent, no s'ha d'eliminar de l'ecosistema, però s'ha de mirar de tornar a les antigues dinàmiques naturals.

Aquest és un llibre que, tal com explica Mataix-Solera, està destinat al gran públic, amb un llenguatge entenedor, per facilitar-ne l'ús als gestors del territori. Cal fer èmfasis en la implicació i relació entre els gestors del territori i els científics, remarca Jorge Mataix-Solera. Els autors denuncien males i incoherents gestions en la reforestació d'espais cremats. Com si fóssim metges, hem d'avaluar cada pacient i determinar quin és el millor tractament per a cadascun. Un dels principals problemes és la manipulació que l'administració rep de la política i la pressió social.

Tot seguit, Jorge Mataix-Solera, ofereix una aproximació a la complexitat dels estudis sobre incendis i a la gran quantitat de variables que hi intervenen. L'abandonament del camp, la desaparició de la recollida de llenya com a combustible per les comunitats locals, les reforestacions monoespecífiques, l'aparició de continus forestals o de noves urbanitzacions enmig dels boscos, són algunes de les raons de la problemàtica actual envers als incendis. Variables, n'hi ha moltes: no és el mateix un incendi a la solana, que a l'obaga, tant durant l'incendi com en la recuperació del terreny; no és el mateix un incendi el desembre que l'agost; no es recuperarà igual un zona cremada, si just després hi ha pluges torrencials, que si hi ha pluges suaus; no es regenerarà igual un bosc en un fort pendent, que un en una plana; tampoc no serà el mateix un bosc que crema avui, si fa cinquanta anys que no es cremava, que un que es va cremar fa dos anys; fins i tot, dins d'un mateix incendi, hi pot haver zones amb diversa intensitat d'afectació, que necessitaran diferents actuacions. La gestió d'un incendi i les actuacions posteriors són, doncs, actuacions molt complexes, que no tenen una única i màgica solució. Aquests dos llibres volen ser una eina per entendre aquesta complexitat i donar criteris d'actuació contrastats científicament.

L'acte va concloure a les 20:45, amb el repartiment d'alguns exemplars dels llibres als presents i una invitació a formar part d'aquesta xarxa FUEGORED a tothom qui hi estigui interessat. [Alex **Miguel** i Xavier **Úbeda**]

Dijous 25 de febrer de 2010.

Joan TORT i DONADA,
Universitat de Barcelona:

El paisatge en Joan Maragall.

La conferència corresponent al més de març del curs del 75 aniversari de la Societat Catalana de Geografia va ser pronunciada el proppassat dijous dia 25 pel geògraf vallesà Joan Tort i Donada, professor al Departament de Geografia Física i Anàlisi Regional de la Universitat de Barcelona, de qui el Dr. Francesc Nadal va enumerar les actuacions més rellevants de la seva fecunda i dilatada trajectòria científica, sense oblidar, és clar, l'estreta col·laboració amb la SCG de fa tants anys.

La dissertació va versar sobre la consideració del paisatge en l'obra dels escriptors, temàtica a la qual el Dr. Tort ha esmerçat un esforç molt considerable de recerca i divulgació durant els darrers anys, de bracet amb altres interessos científics i cívics més o menys relacionats, com poden ser la toponímia, l'organització territorial, la geografia cultural, etc. La nombrosa concurrència a l'acte és bona prova del ressò obtingut per les seves nombroses publicacions i de l'interès amb el qual era esperada la seva interpretació *del paisatge en Joan Maragall*.

La constatació de la diversitat i de la potència, com a característica comuna, de les mirades paisatgístiques de geògrafs i literats catalans del darrer segle i mig, va constituir el punt de partida del recorregut per l'univers maragallà, "tot un univers" com va recalcar Joan Tort. Perquè Joan Maragall està més enllà de circumstàncies momentànies i clixés estereotipats. Bé prou que en sentirem a parlar en escaure's el centenari del traspàs de l'escriptor, el 2011. Així, en el primer apartat de la seva intervenció, "Joan Maragall 2010, gairebé un aniversari" el conferenciant va insistir en la necessitat de no caure en la temptació dels tòpics que planen sobre l'obra de l'escriptor, en bona part introduïts per la crítica esbiaixada que va rebre d'Eugeni d'Ors, i reivindicar-ne, en canvi, tot allò que l'enalteix, en paraules de Josep Pla, com un poeta del paisatge.

El segon apartat de la conferència, "la difícil construcció d'una vocació", va servir per a recordar la difícil i complexa sedimentació de la vocació d'escriptor de Joan Maragall en l'ambient familiar enrarit per la conflictiva relació amb el seu pare i, també, per l'ofec ostensible que li produïa l'entorn urbà de la Barcelona vella en el qual va créixer. L'anàlisi sumària del conegut poema que s'enceta amb els versos "Quan jo era petit / vivia arraulit..." va donar peu a la comparança del paisatge de l'antic urbanisme amb el nou, que tot just s'obria a l'Eixample, i de la necessitat vital de Maragall per a fruitar la natura oberta en una tensió contemplativa ben pròpia d'un personatge en lluita permanent en si mateix.

L'aproximació a la natura i a la seva manifestació paisatgística per part de Maragall es va produir en ple auge de l'associacionisme excursionista del darrer quart de segle XIX. Tanmateix, Joan Tort es va demanar si ens encarem amb un "escriptor excursionista o un excursionista escriptor". Aquest va ser el lema del tercer apartat, amb el qual va cloure la primera meitat de la seva exposició. I ho va il·lustrar, per una banda, amb sengles flaixos de Josep Pla i Josep Pijoan, biògrafs indefugibles de Joan Maragall, repetidament esmentats al llarg de la conferència, referents a aquella necessitat de canviar d'aires fora ciutat i al descobriment colpidor del Pirineu a Núria, i, d'altra

banda, amb un estirabot resplendent, com sempre, de Joan Fuster: l'admiració de Maragall per la natura assoleix cotes de clara divinització, de panteisme spinozià. En aquest context, el recordatori del discurs pronunciat per l'escriptor durant l'acte d'emplaçament del retrat de mossèn Cinto a la galeria de socis il·lustres del Centre Excursionista de Catalunya (1904) va ser molt oportú.

Durant la segona meitat de l'exposició, menys extensa que no pas la primera i de continguts més abstractes, el conferenciant va arraconar els apunts biogràfics de Maragall per a centrar-se a ponderar el pes i la transcendència del paisatge en la seva obra. La paraula viva sorgeix de la natura? És així com es preguntava pel "valor fundacional de la paraula" en encetar el quart apartat de la dissertació. Potser sí que l'ideal suprem de l'escriptor hagués estat crear – o recrear? – el món amb una sola paraula, amb aquell elogi que li va dedicar en prendre possessió del càrrec de president de l'Ateneu Barcelonès el 1903. Però potser sigui en el pas "de la paraula al paisatge" quan la interacció entre sentiment i natura en Joan Maragall dóna peu a una obra veritablement innovadora, una producció literària tota d'una peça. Més que no pas atabalar el públic assistent amb les innombrables exemplificacions que se'n podria retreure, Joan Tort va il·lustrar genèricament la simbiosi entre mots i paisatge a través de l'etimologia de set topònims espigolats de la seva pròpia experiència com a excursionista i viatger.

El sisè apartat de la conferència va servir de punt i final per mitjà d'una altra interrogació, "Joan Maragall, una filosofia existencial?", i desembocar en la conclusió: en l'obra maragalliana no hi ha cap mena de contradicció entre pensar i sentir el territori, és a dir, l'emoció general humana es resumeixen en la seva pròpia existència. O dit en paraules d'una coneguda poetessa polonesa contemporània: "Voldria transmetre la idea que la vida no és un aventura necessàriament feliç però si fascinant".

La traça i la grapa de l'oratòria de Joan Tort es va posar de manifest al llarg de l'hora i mitjà llarga en què va anar desgranant els sis apartats en els quals va ordenar les seves elucubracions, amb l'únic suport mediàtic de la projecció dels textos seleccionats per a il·lustrar-les. L'audiència, amb interessos geogràfics prou variats – com va advertir el mateix conferenciant des del seu observatori privilegiat –, el va seguir amb evident interès i beneplàcit. [Pau **Alegre**, 27 de febrer de 2010]

Dijous 11 de març de 2010.

Albert ROVIRA GARCIA,
Institut de Recerca i Tecnologia Aplicada (IRTA), Sant Carles de la Ràpita:

*Passat, present i futur del Delta de l'Ebre.
Cap a una gestió de l'aigua i el sediment.*

L'11 de març de l'any 2010, Albert Rovira va pronunciar una conferència sobre *Passat, present i futur del Delta de l'Ebre. Cap a una gestió de l'aigua i el sediment* en el programa del curs del LXXV aniversari de la Societat Catalana de Geografia. L'acte va ser presentat pel Dr. Xavier Úbeda, que molt breument va detallar l'activitat professional del ponent als assistents. Albert Rovira és geògraf i doctor de la Universitat de Barcelona i treballa com a investigador a l'Institut de Recerca i Tecnologia Aplicada (IRTA) de la Generalitat a Sant Carles de la Ràpita, a l'àrea d'Ecosistemes aquàtics.

Després d'aquesta breu presentació i cap altre preàmbul, el ponent va explicar l'estructura de la xerrada, l'objectiu de la qual era mostrar com l'explotació hidrològica de l'Ebre ha generat una sèrie d'impactes ambientals, els més importants dels quals estan relacionats amb la manca de transport de sediments aigües avall dels embassaments, i com s'està estudiant pal·liar-los des de l'IRTA.

La primera part de la xerrada va consistir en la presentació de la conca de l'Ebre. De la informació que el ponent va donar, es pot destacar la importància del sistema hidrològic Segre-Cinca, que aporta el 70% dels recursos d'aigua a l'Ebre i la dificultat de gestionar una conca que administrativament pertany a tres estats (Andorra, França i l'Estat espanyol), 9 comunitats autònomes, travessa 1.700 termes municipals que en conjunt sumen uns 3 milions de persones, a més de ser gestionada per dos organismes específics: la Confederación Hidrográfica del Ebro (CHE) i l'Agència Catalana de l'Aigua (ACA), tots amb idees diferents sobre la gestió de l'aigua.

En relació als sediments, dels 198 embassaments que s'han construït a la conca, dos són els grans dipòsits d'acumulació de materials: Mequinensa i Riba-roja, ambdós construïts en la dècada dels seixanta. L'extrema regulació de la conca ha comportat alteracions en l'arrossegament sedimentari, que s'ha vist agreujat amb la reducció del cabal del riu motivada per la disminució de l'escorrentia quan ha augmentat la reforestació de la conca; l'augment de l'evaporació de les grans làmines d'aigua dels mateixos embassaments i l'increment de la demanda d'aigua amb els canvis d'usos de la societat.

La pràctica desaparició de transport de residus entre Riba-roja i la desembocadura ha afectat el Delta amb dos fenòmens: l'erosió del mar està fent retrocedir la línia de costa ja que no hi ha aportacions que compensin la destrucció per onatge i s'ha accelerat la subsidència, això és la compactació dels materials acumulats, fet que comporta la reducció de l'altitud del terreny en relació al nivell del mar. I si es tenen en compte els resultats de la prospectiva relacionada amb el canvi climàtic, els efectes podrien ser titllats per als qui els creguin factibles pel cap baix com "catastrofistes" ja que en els propers 20 anys àrees urbanes, com Riumar o els Eucaliptus, podrien estar envaïdes per les aigües, l'erosió costanera podria fer retrocedir la línia de costa 10 m/any, el nivell del mar podria pujar 3 mm/any i l'augment de la temperatura incrementaria la mortalitat de peixos i mol·luscs de les badies.

A parer del ponent, si es decideix actuar per contrarestar aquests hipotètics canvis, l'aposta s'hauria de desenvolupar a partir de les propostes que sorgeixen de l'anomenada enginyeria ecològica i que tenen com a objectiu generar un flux d'aigua que faciliti el desplaçament del sediment cap el delta amb l'objectiu de frenar l'erosió marítima i de corregir la subsidència. Els sediments s'haurien d'anar a buscar als embassaments, obviant el de Flix ja que els que conté estan contaminats (700.000 tones de fangs tòxics) pels abocaments de l'empresa química Cross, i es podrien mobilitzar mitjançant el que es coneix com a "cabals d'arrossegament".

Aquesta és una tècnica que ja s'empra en altres llocs del món i que consisteix a obrir les comportes de fons per buidar l'embassament a partir de les aigües més profundes, que quan recuperen el moviment mobilitzen els sediments del fons i els arrossegueu aigües avall. Si aquesta operació es pogués efectuar els investigadors estimen que es podrien mobilitzar uns 16-17 hm³ de materials, cosa que solucionaria el problema en els propers deu anys, ja que de fet només es mobilitza una petita part de tot el sediment acumulat, el que queda prop de la influència del corrent induït d'aigua. Un cop mobilitzat, la massa perduda es pot restituir amb els sediments acumulats en embassaments d'altres parts de la conca de tal manera que es forma una cadena de transvasaments de sediments d'un embassament a l'altre.

Actualment els investigadors de l'IRTA estan treballant amb models per a fixar el cabal necessari per a l'arrossegament i sembla que s'hauria d'aconseguir un curs que permetés assolir els 400-600 m³ /s; amb una durada de la crecuda d'entre quatre i set dies i una hipotètica concentració de 8-9g/l de sediment.

Els problemes de la prova provenen de factor aliens a la tècnica: d'una banda cal estudiar com se substituiria la producció elèctrica que prové del complex Mequinensa-Riba-roja durant els dies d'aturada; de l'altra, cal estar molt segur que el sediment estarà prou flonjo per a ser mobilitzat i finalment sembla que hi ha el risc de no poder tancar les comportes de fons, que no s'han obert des de l'any 1969, malgrat que la normativa de seguretat obliga el propietari de l'embassament a mantenir-les i provar-les un cop a l'any. El propietari de l'embassament és Fecsa-Endesa.

Com aportació de qui subscriu aquest article cal dir que tant el planejament territorial com l'urbanístic han fixat algunes condicions per les dues àrees urbanes deltaïques en risc d'inundació i nivells màxims de protecció de sòl per minimitzar canvis en la seva classificació. En el primer cas, les condicions no impedeixen la consolidació dels sòls urbans que estan actualment reconeguts com a tals pel planejament vigent però s'impedeix la classificació de nou sòl urbanitzable. En el segon cas, s'estableixen delimitacions en el sòl no urbanitzable i es procura que la protecció especial prevista en el planejament territorial, la més restrictiva de totes les classificacions en sòl no urbanitzable, sigui el més extensa possible per mantenir les àrees de risc del Delta amb el mínim de creixement urbà. Per altra banda, cal afegir que des del punt de vista ambiental és aconsellable afavorir el desenvolupament de canyissars a l'àrea més afectada per la subsidència i l'erosió perquè aquesta comunitat vegetal tant actua contenint l'efecte mecànic del mar com crea nous sòls per a sediments. [Elisabet **Sau i Raventós**]

Dimecres i dijous 17 i 18 de març de 2010.

Juan F. OJEDA RIVERA,
Universidad Pablo de Olavide, Sevilla:

*El paisaje como realidad vivida:
claves para una aproximación interdisciplinaria.*

El seminari impartit pel professor Juan F. Ojeda Rivera (catedràtic de geografia humana de la Universitat Pablo de Olavide, Sevilla) portà com a títol *El paisaje como realidad vivida: claves para una aproximación interdisciplinaria*, i tingué lloc en una doble sessió, durant els dies 17 i 18 de març d'enguany. El fet de disposar de dues sessions va permetre al ponent desenvolupar el seu discurs de manera extensa i, al mateix temps, incitar a la participació activa del públic a través dels debats posteriors. El doctor Ojeda, que prèviament havia estat presentat pel professor Joan Tort com un geògraf compromès amb l'estudi del paisatge des d'una convicció interdisciplinària, va posar sobre la taula tot el seu repertori (en fons i forma) d'un saber fer que no deixa ningú indiferent.

La sessió del dia 17 (*De país a paisaje. Percepciones, representaciones, identificaciones y simbolizaciones*) va discórrer, sense ruptures, d'un repàs sintètic a les fonts epistemològiques que ens parlen de la idea del paisatge, fins a un cas d'estudi concret (Sierra Morena, a Andalusia). El concepte de paisatge, que posseeix un origen emparentat amb el món oriental (concretament amb el taoisme), acaba penetrant en la cultura occidental i veu modificada la seva concepció en relació a la successió dels moments històrics. Segons Ojeda, la gran paradoxa del moment actual en les nostres societats és que el paisatge està patint els processos de destrucció més contundents mai vistos, al mateix temps que esdevé un objecte d'estudi i de reconeixement social i institucional creixent. Seguint referències d'autors com A. Berque o A. Roger, el ponent va posar de manifest que al darrere d'aquest fet es troba un fenomen determinat: la progressiva desaparició d'un "pensament paisatger", d'arrels profundament populars i lligades al sentiment de l'estètica, i el sorgiment d'una "cultura paisatgística", formada per un conjunt d'indicadors i processos lligats a la producció, el desenvolupament i la consolidació d'una determinada manera (sovint institucionalitzada) de comprendre la idea de paisatge.

Una vegada establertes aquestes bases teòriques, i partint del convenciment d'estar parlant d'una realitat eminentment qualitativa (més que quantitativa), el professor Ojeda conclou que el paisatge és la "mostra més singular del desenvolupament d'una comunitat humana i el seu territori". Aquest fet el portà a plantejar, per al cas de Sierra Morena, que es poden dur a terme catalogacions del paisatge a través del reconeixement de les percepcions creatives (literàries o pictòriques). Potser encara més important fou el fet de posar en evidència que aquests procediments poden arribar a permetre l'autogestió dels mateixos paisatges, salvant la tan habitual confusió entre els valors (no quantificables) i el preu (quantificable). La sessió finalitzà amb una constatació en aquesta línia, formulada conjuntament entre el ponent i els participants en el debat: que els paisatges constitueixen veritats dialèctiques, i no pas absolutes; per tant, sobre el paper no haurien de produir ideologia.

En la segona sessió, el professor sevillà repregué les idees exposades la jornada anterior per a realitzar un exercici magistral de geografia comparada, sota el títol

Ambientes y paisajes paralelos en Andalucía y Marruecos. El repàs d'un seguit d'ambients que es repeteixen (amb alguns matisos) a banda i banda de l'Estret de Gibraltar (veritable "mirall" reflector de la simetria d'aquest territori) va representar un exercici de descoberta geogràfica per a molts dels assistents. Tot plegat, serví per a mostrar que tant l'espai andalús com el marroquí comparteixen un tret comú: la diversitat i el contrast entre els territoris de la muntanya mitjana de caràcter cristal·lí; els de les alineacions de caràcter alpí, amb una estructura calcària; els de les terres conreades històricament (ja siguin de secà o de regadiu, altes o baixes) i aquelles formades per maresmes; els de les estepes i indrets menys amables per a l'assentament humà; o els àmbits litorals, ja siguin mediterranis o atlàntics.

Segons havia quedat clar, sobre la base de la diferenciació conceptual que havia proposat a la sessió anterior, el ponent exposà que la darrera part del seminari (*Algunas percepciones metafóricas de paisajes andaluces*) havia de circumscriure-la, lògicament, a la seva realitat més propera, que ha estat estudiada a consciència pel seu equip durant els darrers anys. Partint d'aquesta circumstància, Ojeda va deixar clar que la seva línia de treball anava encaminada a aplicar les tècniques desenvolupades en l'estudi dels paisatges andalusos en l'espai septentrional marroquí (tasca que va qualificar de molt difícil, ateses les diferències entre ambdós territoris en determinats aspectes culturals). L'acte, doncs, quedà tancat amb una exposició atenta dels factors que han incidit en la construcció dels paisatges andalusos; exposició que donà pas a la presentació d'una tipologia de les metàfores recollides a partir de testimonis que aborden els paisatges des d'una posició emocionada, lluny de la descripció objectivista. [Alexis **Sancho Reinoso**]

Dimarts 13 d'abril de 2010

Presentació del llibre dirigit per
Francesc LÓPEZ PALOMEQUE i Dolores SÁNCHEZ AGUILERA:

*Atles del Turisme a Catalunya.
Mapa nacional de l'oferta i els productes turístics*

(Barcelona: Departament d'Innovació, Universitats i Empresa;
Generalitat de Catalunya, 2009)

Dimarts 13 d'abril de 2010 va tenir lloc la presentació de l'*Atles del turisme a Catalunya. Mapa nacional de l'oferta i els productes turístics*, editat pel Departament d'Innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya l'any 2009. L'aforament de la sala Pere i Joan Coromines de l'Institut d'Estudis Catalans va venir just per a encabir el públic assistent. El Dr. Salvador Giner, president de l'IEC i mestre de cerimònies de l'acte, es va felicitar per l'interès que l'*Atles* ha suscitat, bona prova de l'alt nivell científic i cultural que ha assolit. Aquest també va ser el parer del Dr. Francesc Nadal, qui va insistir en l'aposta de la Societat Catalana de Geografia, la qual presideix, per presentar i difondre els llibres del seus socis i sòcies. Sengles parlaments del Dr. Francesc López Palomeque, catedràtic d'Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat de Barcelona, d'una banda, i del Dr. Josep Oliveras, catedràtic de la mateixa especialitat de la Universitat Rovira i Virgili, de l'altra, van contextualitzar l'obra i en van destacar els trets més notables. La intervenció de l'Honorable Sr. Josep Huguet i Biosca, conseller d'Innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya va tancar l'acte.

El professor López Palomeque, director científic de l'*Atles*, va repassar el principals trets d'aquesta obra ingent que ha mobilitzat quaranta-quatre autors i tretze institucions, entre les quals set universitats. En l'exposició de les motivacions i dels objectius, va aclarir que el *Mapa nacional de l'oferta i els productes turístics* ha estat el resultat d'un conveni signat entre el Departament d'Innovació, Universitats i Empresa i la Universitat de Barcelona per a desenvolupar una de les accions previstes en el Pla Estratègic del Turisme a Catalunya (2005-2010). Així doncs, l'*Atles* aconsegueix dues finalitats complementàries. D'una banda, és un inventari detallat i territorialitzat del sector turístic a Catalunya i, d'altra, és un instrument adient per a la gestió i planificació d'aquest sector durant els anys a venir. També és va estendre en la metodologia emprada al llarg de la seva gestació, amb especial esment de les bases de dades explotades i dels llenguatges emprats (mapes, gràfics, quadres, text i fotografies) al llarg dels cinquanta-quatre apartats o "fulls" de l'*Atles*.

Els apartats vénen agrupats en dues grans parts, la primera de les quals dedicada al patrimoni natural i cultural a través dels seus usos turístics i dels productes que se'n desprenen, i, la segona, a l'oferta i la demanda turística amb una anàlisi sectorial i territorial molt detallada. Però l'*Atles del turisme a Catalunya* no és només una publicació convencional. Com a eina eficaç per a la gestió que aspira a ser, el seu accés complet també es pot aconseguir via Internet a l'adreça:

www.atlesturismecatalunya.cat

El Dr. López Palomeque va projectar diverses demostracions de les possibilitats que ofereix aquest mitjà. De la mateixa manera, va destacar les prestacions que facilita el *Visor Cartogràfic* de l'*Atles del turisme a Catalunya*, el qual es pot consultar lliurement a l'adreça:

www.sitemcartografia.com

El públic assistent va poder comprovar la potència del *Visor Cartogràfic* per a dibuixar nous mapes per la superposició dels cent tretze que presenta l'*Atles*.

La intervenció del professor Oliveras, amb un cert regust de contraponència, va servir per a remarcar l'excel·lència de l'obra, una producció de gran qualitat efectuada des de la geografia i en l'estela dels millors atles generals i temàtics de Catalunya. L'orador va aprofitar l'avinentsa per a recordar-ne la petita història, des del projecte d'atles nacional auspiciat per la Societat Catalana de Geografia, a mitjan del anys setanta, fins a les realitzacions més recents com, posem per cas, l'*Atles del Món Rural*, un marc històric de referència que va ampliar a bastament en referir-se a la transcendència política que comporta la publicació i la difusió de qualsevol recull de mapes, des d'Abraham Ortelius fins a l'actualitat. En efecte, si el mapa és poder, l'administració pública no se'n pot pas desentendre, i en la mesura que el turisme és la primera indústria nacional, li cal conèixer-la a fons amb l'objectiu d'endreçar-la en benefici de tothom. És un factor de desenvolupament clau en la societat global actual com a mecanisme de redistribució de la renda de base territorial. En aquest context, va concloure Oliveras, l'*Atles del Turisme a Catalunya* aporta una nova perspectiva per a la percepció turística del territori, estableix un balanç crític del seu estat –gairebé un *llibre blanc*–, la qual cosa en fa una eina indefugible per a la seva gestió.

El conseller Huguet va tancar l'acte per a regraciar de nou la feina –la bona feina– feta pels directors i autors del llibre i dels entorns virtuals específics per a la seva difusió. L'*Atles del Turisme a Catalunya. Mapa nacional de l'oferta i els productes turístics*, va afegir, és un instrument ben avingut amb els objectius traçats per la conselleria en dissenyar el Pla Estratègic del Turisme a Catalunya, és a dir, la promoció del turisme sostenible d'acord amb les recomanacions dels organismes internacionals per tal de reequilibrar la nostra oferta territorial, enfortir totes les branques d'activitat que en depenen i afermar una identitat cultural adient. [Pau **Alegre**, 15 d'abril de 2010]

Dimecres 14 d'abril de 2010

Roland COURTOT,
Université d'Aix-en-Provence:

*Les dessins de terrain dans la géographie de l'École française
(Paul Vidal de La Blache et Pierre Deffontaines)*

La conferència corresponent al mes d'abril del curs del 75 Aniversari de la Societat Catalana de Geografia va ser pronunciada pel Dr. Roland Courtot, professor emèrit de la Université d'Aix-en-Provence, el propassat dia 14 a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans davant d'una notable audiència. El professor Courtot ha esmerçat bona part de la seva carrera d'investigador al País Valencià aplicat a l'estudi de les seves estructures agràries. Fruit d'aquesta dedicació va ser seva tesi doctoral, una versió de la qual va ser publicada en català ja fa anys¹. Cal recordar que, per extensió de la temàtica, el conferenciant és un excel·lent coneixedor dels paisatges mediterranis d'arreu. Però no és pas sobre la seva especialitat principal del que va parlar-nos. La seva dissertació va versar sobre *Les dessins de terrain dans la géographie de l'École française (Paul Vidal de La Blache et Pierre Deffontaines)*, una modalitat de llenguatge dels geògrafs en el coneixement i la sistematització de la qual ha aprofundit durant els darrers anys. En trobareu bones mostres als coneguts *Cafés Géographiques*², en col·laboració amb Michel Sivignon.

Els dibuixos de camp de Paul Vidal de La Blache, trobats casualment a París a finals dels anys setanta del segle vint, fan possible l'aproximació a aquest registre documental fonamental emprat pel capdavanter de la geografia universitària francesa al llarg de molts anys. Concretament, els croquis al natural identificats per Marie-Claire Robic³ en els quaderns de notes dels seus viatges, efectuats, sobretot, arran de l'encàrrec de redactar la introducció geogràfica del primer volum de la història de França de Lavisse i que acabaria prenent forma independent en el *Tableau de la Géographie de la France* (1903).

La projecció d'una escollida seqüència de dibuixos de diversos àmbits provençals van permetre al professor Courtot comentar l'evolució estilística de Vidal, des del simple esquema topogràfic de localització en els més antics, fins als veritables inventaris de geografia física i humana que són els més moderns. En aquests darrers, la dèria per a remarcar les relacions entre el medi i els humans assoleix el seu zenit i són bona prova, també, de la seva evolució científica. No hi ha cap dissociació entre la finalitat dels dibuixos i la materialització del pensament vidalià. En el cas concret del *Tableau*, podem, fins i tot, retrobar moltes anotacions de camp en el text publicat!

En el decurs d'aquesta primera part de l'exposició, el conferenciant va saber trobar temps per a presentar diversos dibuixos efectuats per Paul Vidal durant el seu viatge per Espanya. En data d'abril de 1906, ja tardana en l'evolució estilística de Vidal, els esquemes que va esbossar, gairebé quatre ratlles anotades, del Collserola des de Sant

¹ *Camp i ciutat a les hortes valencianes*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1996.

² http://www.cafe-geo.net/article.php?id_article=1867

³ Una selecció d'aquests croquis ha estat publicada en el llibre col·lectiu *Le Tableau de la Géographie de la France de Paul Vidal de La Blache. Dans le labyrinthe des formes*, dirigit per Robic mateixa (París: CTHS, 2000).

Pere Màrtir, dels espadats montserratins suspesos sobre els meandres encaixats del Llobregat, amb el Pirineu al fons, vistos des de la creu de Sant Miquel, o des del mateix lloc cap a Sant Salvador de les Espases i Sant Llorenç del Munt amb l'emplaçament de Terrassa ben assenyalat, van fer les delícies dels assistents a l'acte. L'esforç i la perseverança que va posar en el registre dels trets litològics i geològics, de les manifestacions del poblament i de l'emplaçament i situació dels conreus, són al mateix nivell de detall i aplicació demostrats en els darrers dibuixos provençals vistos poca estona abans.

Tanmateix, a Paul Vidal de La Blache no podem tenir-lo per un dibuixant consumat. Per a il·lustrar-ho d'alguna manera, podem recordar que els seus croquis no van ser mai publicats, ni ell mateix no ho va procurar. En canvi, són diversos els deixebles i seguidors que van fer lícita ostentació de la producció gràfica pròpia en les publicacions llurs. El cas de Pierre Deffontaines és prou clar. Però abans de tocar aquesta figura tan propera a la Societat Catalana de Geografia, el conferenciant va introduir breument els dibuixos d'Emmanuel de Martonne, el qual va considerar com el pont indefugible entre Vidal i Deffontaines en aquest caient. En efecte, de Martonne va emprar ja el llenguatge gràfic com a part indestruïble de la comunicació geogràfica, tant en l'àmbit docent com en la seva producció bibliogràfica. Els dibuixos de la seva tesi doctoral sobre Valàquia són una manifestació magnífica de la traça del gran geògraf físic per a registrar les formes del relleu. La recreació del paisatge "en volum", efectuat per de Martonne en els seus blocs diagrames i calcs de fotografies, esdevindria l'exercici d'obligat compliment per a diverses generacions d'estudiants de geografia. Les anotacions i remarques dels dibuixos vidalians, en canvi, s'esvairien fins a desaparèixer.

La interpretació estètica de les distribucions geogràfiques tangibles pren un lloc determinant en l'obra gràfica de Pierre Deffontaines. És a dir, els seus dibuixos són amarats per la dimensió purament paisatgística del coneixement geogràfic. La connexió entre el registre gràfic d'un àmbit geogràfic i els textos de la seva producció no és, ni de lluny, tan clara com en Vidal. Els croquis de Deffontaines són, per sí sols, veritables estudis geogràfics. Els més de cinc mil dibuixos de la seva producció dipositats a la Biblioteca de Catalunya en són testimoni fefaent. El professor Courtot en va projectar una escollida selecció, ordenada per les dimensions de l'àmbit interpretat, des dels esquemes d'aparells agraris tradicionals, com l'elevador d'aigua de balancí de Talamanca (Bages), fins a les vistes panoràmiques esguardades des de la finestreta de l'avió, com la de bona part de Catalunya quan s'arriba al Prat. Uns dibuixos que, de conjunt, reflecteixen els neguits científics de Deffontaines pels modes de vida rurals en relació amb el relleu i que tancaven el cicle científic obert per Paul Vidal de La Blache.

A tall de conclusions de la seva exposició, el professor Courtot va lamentar l'abandonament de la pràctica del dibuix al natural pels geògrafs. Entre d'altres raons, va carregar-ne les culpes al quantitativisme i a l'ús aclaparador de l'ordinador. Però va considerar que se'n podien besllumar signes de renaixement. En va citar quatre: la modelització gràfica impulsada pels *coremes* de Roger Brunet, la pràctica del dibuix al natural en l'àmbit de la ciència del paisatge inspirada en els geògrafs clàssics, la mateixa inclinació en la tendència de la geografia de l'espai viscut, i el sorgiment d'equips de recerca específics sobre la temàtica. Tanmateix, el públic no en va tenir pas prou amb la dissertació del Dr. Courtot i el va retenir, amb gran predisposició per part seva, gairebé tres quarts d'hora més amb preguntes, comentaris i aclariments. No és cap exageració deixar escrit que tothom en va sortir molt satisfet. [Pau **Alegre**, 15 d'abril de 2010]

Dilluns i dimarts 19 i 20 de maig 2010

Col·loqui internacional

*Les transformacions territorials a banda i banda dels Pirineus.
Formes, lògiques i reptes.*

Sessió inaugural, 19 d'abril, 9-11 hores.

La complexitat creixent de les organitzacions socioespacials i les reflexions que aquestes susciten en els dominis de les ciències socials, de l'ordenació del territori i de la gestió pública, ens aboquen a un procés d'inflació territorial: permanència dels antics marcs polítics i administratius i creació de nous (estructures locals intermèdies com poden ser les intermunicipals, els *pays* o les comarques); nous perímetres temàtics o sectorials amb la intenció de promoure la unitat històrica, cultural o "natural" d'un àmbit geogràfic en relació, podem per cas, amb la patrimonialització o el sentiment de pertinença local; espacialitats reticulars, arxipelàgiques o fins i tot virtuals que s'alliberen de les lògiques mètriques de la contigüitat territorial.

És amb aquesta proposta de reflexió més general com es va convocar el Col·loqui Internacional que amb el títol de *Les transformacions territorials a banda i banda dels Pirineus. Formes, lògiques i reptes* va tenir lloc a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) els propassats dies 19 i 20 d'abril en sessions de matí i tarda. L'esdeveniment va ser organitzat de conjunt per la Casa de Velázquez, l'Institut d'Estudis Territorials i la Societat Catalana de Geografia amb la col·laboració de l'Institut d'Estudis Catalans, l'Université de Lyon, l'École Normale Supérieure de Lyon i diversos equips de recerca de la Université de Pau et des Pays de l'Adour. Els professors Rafael Giménez Capdevila, Claire Guiu, Jean-Baptiste Maudet, Francesc Nadal i Guillaume Vergnaud van tenir bona cura de la coordinació de l'esdeveniment.

L'acte d'obertura i presentació del col·loqui va ser presidit pel Sr. Salvador Giner, president de l'IEC, acompanyat pel Sr. Stéphane Michonneau en representació del Sr. Jean-Pierre Étienne, director de la Casa de Velázquez, el Sr. Rafael Giménez Capdevila, en representació del Sr. Daniel Serra de la Figuera, director de l'Institut d'Estudis Territorials, i amb la Sra. Guiu i el Sr. Nadal pel grup de coordinació. De bell principi, com va assenyalar un dels membres de la mesa inaugural, hom va acusar l'efecte Eyjafjallajökull, el volcà islandès responsable, en primera instància, del desgavell de les comunicacions aèries, la qual cosa va impedir la presència de nombrosos comunicants al col·loqui i, fins i tot, d'algun responsable de les entitats organitzadores que havia compromès l'assistència. Un bon advertiment, doncs, de la fragilitat de la xarxa mundial sobre la qual discorren els humans a l'encaix de l'optimització d'un sistema de moviment total.

Els treballs del col·loqui, sense perdre de vista la perspectiva global, van tocar més de peus de terra, eixarrancats a banda i banda dels Pirineus, en repassar i aprofundir l'anàlisi de canvis territorials singulars. Les qüestions clau havien estat plantejades en la mateixa convocatòria citada ratlles amunt. Quines són les formes, les lògiques, els reptes i els actors d'aquests territoris definits com a "nous", "emergents", "recomposats", "requalificats" o "reinventats"? A quines escales podem abordar la multiplicació dels marcs territorials i dels nivells de decisions? Com s'ho poden fer els

geògrafs per a analitzar aquests territoris en construcció? Implica això noves perspectives o noves metodologies? Com s'ho pot fer la geografia, dintre del seu domini de competències, per a representar un paper d'expert, costat per costat amb els agents de decisió, en la construcció d'aquests territoris?

Així doncs, en el marc de l'espai europeu en construcció i del món en convulsió, el col·loqui van proposar la comparació entre els contextos francesos, catalans i espanyols per a fer possible d'avenç vers la comprensió de noves territorialitats així com vers possibles models emergents de gestió territorial. Amb aquesta finalitat, les vint-i-quatre comunicacions previstes van ser repartides en quatre tallers d'exposició i, com era d'esperar en un col·loqui, de discussió subsegüent:

- Dinàmiques i construccions transfrontereres
- Governança: canvis i resistències
- Cultures i temporalitats de la construcció territorial
- Organització territorial: divisions i recomposicions

No les presento pas en l'ordenament cronològic com es van succeir en el col·loqui. Se'l va fer venir bé el Sr. Oriol Nel·lo, secretari per a la Planificació Territorial del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya i membre de l'IEC, per tal d'ordenar l'exposició de les seves reflexions en relació amb els processos de fons que empenyen les "regions" a establir estratègies d'aliances polítiques i empresarials amb els veïns. És a dir, a causa de la interdependència creixent dels territoris, impulsada per un canvi tecnològic i per les modificacions politicoadministratives, la qual cosa accelera la mobilitat de la informació i dels capitals amb les persones darrere. El fil de la seva conferència inaugural va descansar sobre aquells quatre eixos, els dos primers en especial, i els *processos de fons* esmentats.

A Catalunya, els processos d'interdependència es manifesten, a parer d'Oriol Nel·lo, en les dinàmiques metropolitanes, les quals configuren la seva realitat territorial ben bé des de fa cinquanta anys. En aquest context, va repassar el fenomen des de perspectives biològiques, sístole – diàstole de població entre corones metropolitanes, i mecàniques, implosió – explosió zonal d'usos del sòl i activitats, dues vessants interpretatives prou ben avingudes per a qüestionar-se, al capdavant, si persistirà la dinàmica actual de reflux de la població de ciutadania espanyola des del centre cap a la perifèria del sistema. És un fenomen nou, generador de problemes i desajustos, els quals precisen, també, nous instruments per al seu bon govern.

És per això que Nel·lo va passar revista de la normativa jurídica d'abast territorial més destacada endegada per la Generalitat de Catalunya durant els darrers vuit anys: la Llei d'urbanisme, la Llei de barris, la Llei de paisatge i la Llei d'urbanitzacions. No va escatimar esforços per a justificar-los en cada cas. Com tampoc no va oblidar de fer-ho en presentar els instruments de planejament supramunicipals per vegueries, el Pla Metropolità de la Regió de Barcelona en especial, amb l'objectiu de reconduir els conflictes, més que no pas obviar-los, per camí dreturer. En aquest context, va trobar manera per a desvetllar l'interès del públic per l'*Anuari Territorial de Catalunya*, exponent prou evident del debat territorial des d'una òptica decididament governamental. [Pau **Alegre**, 6 de maig de 2010]

Taller 1 : *Organització territorial: divisions i recomposicions*

19 d'abril, 11:15 -14:00 hores.

L'efecte de les cendres de l'Eyjafjallajökull es va deixar sentir amb força ja al primer taller del Col·loqui, celebrat el matí del dilluns 19 d'abril. En efecte, dels sis participants previstos només la meitat van poder fer cap a la sala Pere i Joan Coromines de l'Institut d'Estudis Catalans per prendre la paraula en el col·loqui. Román Rodríguez (Univesidade de Santiago de Compostela) va restar a Sant Jaume de Galícia i Martin Vanier (Université Grenoble I) sota l'empara de la Grande Chartreuse. D'altra banda, Joan Romero (Universitat de València) no va poder assistir al taller a causa de circumstàncies familiars greus, les quals ens alegra saber que són en via de superació franca i positiva. A resultes d'aquestes absències obligades, els tres altres comunicants compromesos, Sylvie Clarimont, Guillaume Vergnaud i Josep Oliveras van poder estirar considerablement les intervencions respectives. El professor Jesús Burgueño (Universitat de Lleida) va vetllar pel bon ordre de la sessió i va moderar l'animada discussió subsegüent. [Pau **Alegre**]

Sylvie Clarimont (Université de Pau et des Pays de l'Adour): *Les recompositions territoriales de part et autre des Pyrénées: comarcas et intercommunalité*

El projecte de reforma territorial actualment en discussió a França, reprèn un debat ja antic sobre la pertinença de la divisió administrativa del territori. Sovint es deplora la fragmentació de les estructures de base, la complexitat del mapa de les mancomunitats, la inadaptació dels departaments i regions, considerats massa exigus, a les noves exigències de la construcció europea i de la competitivitat dels territoris. Després del fracàs de la llei de 1971 relativa a les fusions i agrupacions de municipis, l'Estat ha intentat posar remei a l'atomització territorial per d'altres maneres: les lleis de 1992 i 1999 fomenten l'aplicació d'estructures intermunicipals assumint diverses competències en lloc dels municipis; la LOADDT de 1999 reforça el dispositiu de creació d'aquests "pays", ara com ara discutits. Aquestes diferents fórmules de lliure associació de municipis units per una comunitat d'interessos o de problemes han conegut un èxit tal que són escassos ara els municipis que no s'han integrat en cap estructura intermunicipal. Aquestes agrupacions naixen d'una iniciativa local, com a espais de cooperació lliurement consentida. L'Estat suggereix, impulsa una dinàmica però no imposa, almenys en principi, la integració en una mancomunitat.

Ara bé, si, a França, la pedagogia de la incitació tova sembla triomfar, a Espanya, els poders públics, confrontats també al problema de l'atomització de l'entramat municipal, han optat per una resposta diferent. A l'altra banda dels Pirineus, ja no és l'Estat sinó les regions les que assumeixen la refosa de l'administració local. A Aragó, la creació recent d'estructures intermunicipals (les comarques) s'ha acompanyat de la devolució de competències del nivell regional al local. Aquest doble procés ha de permetre un exercici renovat de democràcia apropant el ciutadà a la cosa pública i afavorir l'accés de tots als serveis públics. La tria de la creació de comarques, el seu estatut, la seva delimitació i fins i tot la seva denominació són competència del Parlament regional.

Aquí, l'agrupació intermunicipal s'imposa als municipis. A banda i banda dels Pirineus, l'establiment de mancomunitats obeeix doncs a temporalitats i models molt diferents, tot i que els objectius són idèntics: les economies d'escala i la millora del

servei als ciutadans. A partir d'una anàlisi comparada de les condicions d'emergència d'aquests espais de cooperació obligats o voluntaris, la comunicació es proposa contribuir al debat sobre les recomposicions territorials en curs de part i d'altra dels Pirineus. [Resum de la comunicant]

Josep **Oliveras Samitier** (Universitat Rovira i Virgili): *Interessos locals i territori en la creació de les noves vegueries a Catalunya*

En aquesta comunicació es pretén mostrar com en el moment de plantejar-se una nova organització territorial administrativa per part del Govern de la Generalitat de Catalunya, apareixen tota una sèrie de reivindicacions territorials encapçalades per ciutats que aspiren a esdevenir pols administratius i de decisions que afectin un territori que més o menys consideren que forma part de la seva àrea natural d'influència. Les raons que motiven la reivindicació estan relacionades amb els sentiments que hi ha sobre el territori i en la seva cultura material i immaterial.

El passat concentrat en la Història, i també la Geografia, és utilitzat com a element clau per remarcar trets distintius i diferencials sobre els quals bastir la necessitat de formar una unitat territorial administrativa, la vegueria, o de ser-ne capital.

En el cas de les ciutats, és interessant d'analitzar la plataforma formada a Vilafranca del Penedès per reivindicar la formació de la vegueria del Penedès, cosa que ha significat la recerca d'aliats territorials i basar la reivindicació en fets històrics (Vilafranca havia estat capital de vegueria abans del 1714), i en altres elements com la reivindicació del paisatge vitivinícola i la necessitat de diferenciar-se i allunyar-se dels fenòmens d'urbanització-industrialització que pressionen des de la veïna regió metropolitana de Barcelona.

A d'altres llocs hi ha pugnes per la capitalitat de la vegueria, amb els casos més remarcables de Tarragona i Reus; Vic i Manresa; o Tortosa i Amposta. En les reivindicacions de capitalitat es fa referència a elements geogràfics, però apareixen igualment elements històrics que es poden allunyar al temps dels romans o a les lluites de poder medievals.

Les anteriors raons amaguen de fet altres elements que els dirigents locals coneixen bé, i es que en època de desindustrialització tenir centres de decisió políticoadministrativa i equipaments de nivell superior són fonamentals per mantenir una àrea d'influència captiva i aconseguir inversions públiques i privades. [Resum del comunicant]

Guillaume **Vergnaud** (Casa de Velázquez – EHEHI): *En quête de territoires locaux intermédiaires: l'expérience des Pays en Rhône – Alpes et des comarques en Catalogne*

Des de fa una vintena d'anys, els processos de recomposicions territorials avancen a banda i banda dels Pirineus, entre els quals la creació de territoris intermediaris, a escala local, constitueix un element important. Entre aquests, els *Pays*, a França, i les *comarques*, a Espanya, són més particularment l'objecte d'aquesta comunicació. Entre *commune*/municipi i *département*/província, aquests territoris intenten completar un hiatus en l'organització territorial, i participen de la seva racionalització en front de la fragmentació municipal. Però també pretenen contribuir al desenvolupament de nous modes d'actuació territorial, afavorint enfocaments integrats i funcionaments menys verticals i més horitzontals. En els seus contextos històrics i estatals propis, Roine-Alps

i Catalunya han estat de les primeres regions a desenvolupar, de manera original, aquest tipus de territori intermediari. Tot i que les comarques catalanes no són l'equivalent exacte dels *Pays roinealpins*, es tracta de dos exemples de territoris locals intermediaris, l'anàlisi comparada dels quals pot contribuir a la comprensió de les recomposicions territorials actuals.

Aquesta comunicació s'interessarà pel caràcter intermediari i interrogarà el tipus d'intermediatesa que caracteritza aquests nous espais locals. En efecte, *Pays* i comarques es poden descriure com intermediaris per diverses raons: escala i nivells de decisió; pes demogràfic i econòmic; tipus d'estructures i de lògiques d'actuacions. Això no obstant, aquests nous territoris han trobat el seu lloc en els sistemes d'administració territorial? I juguen un paper de relacionar –en intern i en extern– espais, territoris, actors, escales, participant així de l'emergència de noves pràctiques en la gestió territorial?

Demostrem que, al contrari, en la delicada creació de *Pays* i comarques el seu caràcter intermediari pot revelar-se com un límit o feblesa. Tant, o més, que per la construcció de dinàmiques noves i integrades, la intermediatesa d'aquests nous territoris sembla traduir-se per una doble neutralització: d'una part, al si dels *Pays* i comarques, una neutralització de projectes i/o de representacions antagonistes que emanen de nivells superiors i inferiors; d'altra part, al si dels sistemes d'administració territorial en el seu conjunt, una neutralització d'aquests mateixos nous territoris, que s'esforcen per imposar-se com a espais de referència de l'actuació territorial. [Resum del comunicant]

Taller 2 : *Governança: canvis i resistències*

19 d'abril, 15:45 -19:00 hores.

Al segon taller del col·loqui es va veure afectat ben poc pel col·lapse de les comunicacions aèries europees. Tanmateix, va ser una contrarietat no poder escoltar la de Valerià Paül (Universidade de Santiago de Compostela) sobre *Desenvolupament territorial i governança dels espais oberts a Catalunya*. De ben segur que ens hauria il·lustrat a graent sobre una temàtica ben poc treballada. La resta dels comunicants convocats van haver de fer mans i mànigues per a encabir tot allò que portaven al pap per dir en el temps, necessàriament limitat, que disposaven. Així, i successivament, van intervenir Laia Mojica, Frédéric Tesson, Mariona Tomàs, Emmanuelle Bonerandi-Richard, i Josep Antoni Báuena. Stéphane Michonneau (Casa de Velázquez – EHEHI) va saber posar fre a la comprensible loquacitat dels oradors i oradores des de la seva responsabilitat de moderador del taller. [Pau **Alegre**]

Laia Mojica i **Jordi Martí-Henneberg** (Universitat de Lleida): *La formació de la xarxa ferroviària a l'espai França-Península Ibèrica (1850-2010) i la seva implicació en l'accessibilitat de les àrees urbanes*.

El ferrocarril ha constituït un factor decisiu en els processos de modernització, industrialització i distribució territorial de la població. Per aquest motiu, es considera important la seva anàlisi històrica. En concret, aquí es presenta l'estudi conjunt de l'evolució de la xarxa de ferrocarrils i del creixement urbà per tal d'interpretar la

complexa relació entre ambdós fenòmens. Es posa especial èmfasi en la dinàmica de les desigualtats territorials i en la jerarquia urbana de la Península Ibèrica i França, des de l'establiment de les primeres xarxes estructurades a mitjan segle XIX fins a l'actualitat.

Per dur a terme aquesta anàlisi es conjuguen dades de població urbana, provinents dels censos decennals de cada país, i referents a les línies de ferrocarril. Aquestes dades han estat analitzades estadísticament i incorporades a un sistema d'informació geogràfica (GIS). [Resum dels comunicants]

Emmanuelle **Bonerandi-Richard** (École Normale Supérieure de Lyon): *Les territoires de la pauvreté en France: délimiter, mesurer, agir.*

La inflació territorial, constatada des de fa diverses dècades a França, ha colonitzat àmpliament un bon nombre d'àmbits de l'actuació pública i de la vida quotidiana. L'acció social, un dels objectius de la qual constitueix la lluita contra la pobresa i la precarietat, no ha romàs enrere en aquest procés de conjunt. Pensada com una preocupació d'equitat nacional, progressivament s'ha territorialitzat, al voltant de l'actor pivot departamental. Històricament instituït com a actor de l'acció social, el departament ha vist com se li reforçaven les competències, i n'augmentaven les despeses, des de la llei del 13 d'agost del 2004, relativa a les llibertats i responsabilitats locals. Al departament s'afegeixen els territoris locals, nivells d'expressió privilegiada de les disparitats socioespacials i els reptes de cohesió social. Les mancomunitats esdevenen actors emergents de l'actuació social, encarregades de contemporitzar amb les intervencions municipals a vegades més antigues. L'actuació social ha entrat a l'era de la complexitat territorial.

La territorialització de l'actuació social ha modificat profundament les seves modalitats d'intervenció. En primer lloc, qüestiona l'articulació entre el manteniment d'una lògica nacional de tractament universal de les situacions de pobresa i de precarietat (en particular mitjançant l'accés als mínims socials sobre el conjunt del territori nacional) i una lògica de territorialització de proximitat, que pot crear desigualtats de tractament, a nivell dels individus i dels territoris. Interroga així les disparitats departamentals entre departaments rics i pobres.

Els departaments han estat al centre d'aquesta reforma territorial. En concret, han creat circumscripcions d'actuació social i establert documents d'actuacions programàtiques (entre les quals el Programa Departamental d'Inserció). En quina mesura i amb quines formes el territori ha esdevingut una eina d'intervenció de l'actuació social descentralitzada?

La lluita contra la pobresa i la precarietat necessita intervencions en un encavalcament de camps de competències (ocupació, formació, habitatge, mobilitat, salut, etc.). Els departaments han de contemporitzar amb nombrosos nivells d'actuació instituïts (administració central i desconcentrada, regions, mancomunitats i municipis) als quals s'afegeixen els organismes de gestió dels mínims socials, els de delegació de serveis, els actors associatius i els públics implicats. El conjunt d'aquests nivells elabora estratègies d'intervenció recolzades en territoris de competències, mitjançant polítiques contractuals basades en territoris de proximitat. Com poden els geògrafs copsar aquestes construccions emergents que prenen cos als territoris, a vegades s'hi adapten i d'altres s'hi sobreposen? Quin paper d'expert poden jugar-hi?

La territorialització de l'actuació social s'inscriu finalment en un context global d'avaluació de les polítiques públiques. Més enllà de la cerca simplista de l'òptim territorial per a resoldre el problema (reduir la pobresa i la precarietat), la

territorialització suscita la qüestió de la preeminència d'alguns territoris en la construcció social i política de la lluita contra la pobresa i la precarietat, a costa d'una apreciació en termes de trajectòries dels individus. Pensem aquí en la supremacia de la il·luminació política i mediàtica sobre els territoris de la política de la ciutat que amaga una apreciació plena i sencera de les formes i lògiques espacials de la pobresa i les actuacions territorials a aplicar per a combatre-la.

Més generalment, la territorialització de l'actuació social de lluita contra la pobresa i la precarietat suscita la qüestió de la tensió entre una entrada per l'individu i una pel territori per a pensar la cohesió social i territorial, tensió que convé interrogar.

La comunicació es recolzarà en observacions dutes a terme a la regió Roine-Alps, i més precisament al departament de l'Ain. [Resum de la comunicant]

Frédéric Tesson (Université de Pau et des Pays de l'Adour): *“Territoire” contre “réseau” dans le rapport spatial de l'acteur politique.*

Oposar territori i xarxa, com ho proposo aquí, pot semblar avui incongruent. En efecte, els investigadors semblen posar-se d'acord ara sobre el fet que tots dos són complementaris. Fins i tot Musso (2002), que se situa generalment al costat de les xarxes, en particular d'infraestructures, fins i tot si en fa una crítica a vegades severa, explica que les xarxes ordenen el territori sense desordenar-lo. Així, després d'haver estat reconsiderat (Badie, 1995; Balligand i Maquart, 1990;...), el territori tornaria, estructurat per les xarxes. Seria la combinació de llocs i lligams, com li agrada subratllar a Veltz (2004).

Però en aquest debat, es tracta essencialment d'objectes (*pays*, territoris institucionals, xarxes d'infraestructures), ara bé la meua postura consisteix en considerar aquests dos conceptes en la seva accepció més organitzativa, àdhuc cognitiva, fins i tot si els objectes no paren de ressorgir. Proposo aquí una relectura de les experiències dutes en el marc d'una política aplicada a França als anys 1990: les xarxes de ciutats. Es tracta de tornar sobre un objecte singular que fou el tema de la meua tesi el 1996 (Tesson, 1996) i que, sembla, s'ha apagat amb el segle. Voldria provar la hipòtesi segons la qual el fracàs d'aquesta eina d'ordenació del territori, que encobria els principis d'una altra manera de fer pròpia del funcionament reticular, està relacionat amb l'oposició bàsica que perdura en la parella xarxa/territori, sobre tot per als actors públics polítics. La darrera dècada permet, en efecte, descobrir indicadors susceptibles de donar crèdit a aquesta hipòtesi.

Presentar això a Espanya m'interessa perquè em sembla que l'estructura espacial i l'organització institucional d'Espanya dóna més joc per permetre la resolució d'aquesta equació complexa. [Resum del comunicant]

Mariona Tomàs (Universitat de Barcelona): *Territoris i xarxes: la regió metropolitana de Barcelona.*

La regió metropolitana de Barcelona viu un moment clau en el seu procés d'institucionalització. En efecte, un projecte de llei sobre l'Àrea Metropolitana, que comprèn els 36 municipis que envolten la ciutat de Barcelona, es troba en fase de debat parlamentari. Si s'aprova, aquesta llei posarà fi a la fragmentació institucional que pateix la metròpoli catalana des de finals dels anys 1980. Això no obstant, la nova institució només cobriria una part de la gran conurbació, formada per 164 municipis.

En el marc d'aquest col·loqui, m'agradaria presentar els resultats provisionals d'una recerca que estic realitzant per al Consorci metropolità en col·laboració amb l'IGOP (Institut de Govern i Polítiques Públiques, UAB). La nostra recerca s'interroga sobre la capacitat dels municipis per establir relacions formals (mancomunitats i d'altres instruments jurídics) i informals (plans, pactes, etc.) més enllà de les institucions existents. Altrament dit, es vol saber fins a quin punt les institucions metropolitanes actuals estructuraven les dinàmiques de cooperació entre els municipis i quines són les diverses escales d'actuació segons els temes (transport, ordenació del territori, medi ambient, cultura, etc.). Hi ha espais "naturals" de cooperació (al voltant dels rius, per exemple)? En quina mesura les pràctiques de cooperació sobrepassen els límits dels 36 municipis? Es poden distingir "densitats" diverses a les xarxes? Quines són les temàtiques preferides de cooperació i quines són les absents? Aquest tipus de preguntes guia la nostra recerca, que es troba en fase de col·lecta de dades i un dels objectius de la qual és la representació de les xarxes formals i informals amb mapes. [Resum de la comunicant]

Josep Antoni **Báguena** (Secretaria per a la Planificació territorial, DPTOP): *Entre el pla i el programa. Acció de govern i reconfiguració territorial.*

La intervenció va servir per a reblar, en bona mida, la conferència inaugural dictada pel professor Oriol **Nel·lo**, del qual el comunicant és col·laborador molt proper. En efecte, **Báguena** va ampliar la descripció de les figures de planejament endegades pel govern de la Generalitat de Catalunya durant els darrers anys. Concretament, es va referir als Plans Territorials per vegueries, amb especial atenció al de l'Alt Pirineu i Aran, als Plans Directors Urbanístics i a l'estat del planejament urbanístic municipal, el qual s'espera completar ben aviat amb la redacció de les Normes Subsidiàries de Planejament en els municipis orfes de tota reglamentació. Amb aquesta finalitat, el Departament de Política Territorial i Obres Públiques ha creat una línia d'ajut financer per a fer-ho realitat. Finalment, va remarcar la transcendència social de la Llei de Barris i la promoció de l'habitatge protegit [Pau **Alegre**]

Taller 3 : *Dinàmiques i construccions transfrontereres*

20 d'abril, 10:00 -14:00 hores.

Les cendres de l'Eyjafjallajökull no van alterar el torn d'intervencions previst per al tercer taller del col·loqui. Els sis comunicants i la moderadora del debat posterior eren o havien pogut arribar a Barcelona sense entrebancs. Possiblement vagi ser aquest el taller amb els continguts més compromesos amb allò que s'esperava de la qualificació "a banda i banda dels Pirineus". Malgrat que Antoni Durà, Gemma Molleví, Mita Castañer, Rafael Giménez-Capdevila, Alexis Sancho i Joan Tort representessin el cantó meridional de la serralada, i potser per això mateix, van aconseguir encendre una animada discussió final amb els col·legues "de l'altre cantó". En aquest context, les intervencions de Frédéric Tesson, Sylvie Clarimont i Stéphane Michonneau van ser prou expressives. Claire Guiu (Université de Nantes) hi va posar bon ordre. [Pau **Alegre**]

Mita **Castañer** (Universitat de Girona): *L'Eurodistricte català transfronterer: creació del projecte i reestructuració territorial.*

En la comunicació presentem el procés d'elaboració, conclusions i reflexions del Llibre Blanc de l'Eurodistricte català transfronterer. Aquest va estar encarregat per la Generalitat de Catalunya i el *Conseil Général des Pyrénées-Orientales* a un equip tècnic format per membres de la *Mission Opérationnelle Transfrontalière* i de la Càtedra de Geografia i Pensament Territorial de la Universitat de Girona. Aquest espai transfronterer, format pel departament dels Pirineus Orientals i les comarques gironines, es troba en una fase de ràpida reestructuració a causa de les millores en l'accessibilitat i de la voluntat dels seus actors de crear un territori comú on es comparteixin estratègies econòmiques i socials. L'articulació d'aquest territori se sosté en una xarxa important de ciutats intermèdies, com Perpinyà, Figueres o Girona, i de territoris rurals de proximitat amb relacions creixents. És descriuran exemples de cooperació transfronterera i mesures de caràcter polític, tècnic i jurídic per a l'organització futura d'aquest espai. [Resum de la comunicant]

Antoni **Durà** (Universitat Autònoma de Barcelona): *Arc Mediterrani i Cooperació Territorial, conceptes inseparables.*

El concepte d'Arc Mediterrani, en les diverses escales i variants de denominació en què s'aplica, va intrínsecament lligat al de Cooperació Territorial, transfronterera i també regional. La comunicació ressegueix els orígens i l'ús actual d'aquest terme, i les diferents fórmules de cooperació territorial que hi han cristal·litzat, amb especial referència a les Euroregions, en el marc de la forta expansió que aquestes dinàmiques han experimentat a la UE en les darreres dècades. De tot plegat es desprèn, a més, que amb aquests processos s'està contribuint a reforçar de forma substancial la mateixa construcció europea, i en el nostre context més concret, a redibuixar les relacions territorials entre França, Catalunya i Espanya. [Resum del comunicant]

Rafael **Giménez-Capdevila** (Institut d'Estudis Territorials; Universitat Pompeu Fabra): *Estratègies nacionals en les comunicacions transpirinenques actuals.*

Sovint s'analitzen les comunicacions transpirinenques des del punt de vista de la relació binacional entre França i Espanya, ignorant que hi ha en joc unes altres nacions i fins i tot un altre Estat. L'anàlisi de la posició dels actors nacionals, de les institucions i de les plataformes de cooperació permet adonar-se de la complexitat que comporta la governança del sistema de transports en aquesta àrea transfronterera.

L'objectiu de la ponència és presentar i comprendre aquestes posicions en la definició dels grans eixos transpirinencs, fonamentalment ferroviaris, que ja s'han començat a desplegar, i que condicionaran l'estructuració del territori europeu sudoccidental per a les properes dècades. [Resum del comunicant]

Alexis **Sancho Reinoso** i Joan **Tort Donada** (Universitat de Barcelona): *Ribagorça, la frontera inexistent?*

De totes les terres *frontereres* al sud dels Pirineus, la Ribagorça és probablement un dels casos més emblemàtics. Territori nascut, en el sentit polític del mot, a l'alta edat mitjana, a cavall de la pugna dels grans senyors feudals que es disputaven l'hegemonia sobre les altes valls de la Noguera Ribagorçana, de l'Éssera i de l'Isàvena, la Ribagorça és, a data de 2010, un dels millors exemples a escala peninsular de *versatilitat*, en múltiples sentits, de la idea i del concepte de frontera. Essent la Ribagorça un autèntic *mosaic* de terres i de paisatges, extraordinàriament fragmentat des del punt de vista de l'estructura física i mancat, en el pla funcional, d'un gruix suficient de relacions com per parlar d'un territori internament cohesionat, aquest extens domini geogràfic continua mantenint avui dia, i a desgrat dels plans i les polítiques públiques instrumentats les darreres dècades, una clara condició de *perifèria* –tant respecte a Catalunya com respecte a Aragó.

A la comunicació ens preguntem, partint dels condicionaments esbossats, fins a quin punt la idea política de *frontera*, entesa a diferents escales, serveix en el cas de la Ribagorça per comprendre més bé els problemes actuals del territori i per afrontar amb intel·ligència la seva gestió futura. L'estudi, per bé que en una perspectiva general concerneix tota la Ribagorça, se centra, en el pla de l'anàlisi detallada, en una *fracció* individualitzada del conjunt: l'àmbit de la Terreta, a l'entorn de la vila d'Areny. En definitiva: una part petita però significativa de la geografia ribagorçana, i que resumeix a petita escala unes contradiccions que, en darrera instància, afecten una gran part de la muntanya pirinenca actual. [Resum dels comunicants]

Gemma **Molleví** (Université de Bourgogne): *Les dinàmiques actuals a les regions mediterrànies frontereres.*

Les regions d'estudi són les Comunitats Autònomes espanyoles de València i Catalunya i les regions franceses de Languedoc-Roussillon i Provence-Alpes-Côte d'Azur.

A la recerca es presenta la situació actual d'aquestes regions en els aspectes administratius, demogràfics, socioculturals i econòmics.

A la part central de la recerca es mostren les transformacions que s'estan realitzant o que estan pendents de realitzar amb l'objectiu de convertir aquesta zona fronterera en un nou pol de dinamisme econòmic. Tres eixos es discutiran amb força: el corredor ferroviari mediterrani (de passatgers i mercaderies, el tren d'alta velocitat que uniria Espanya i França per la costa fronterera mediterrània de forma ràpida, segura i sostenible), la defensa i impuls de la cultura gastronòmica mediterrània (la trilogia del blat, vi i oli), i les transformacions del paisatge mediterrani (el desenvolupament d'accions que pretenen resoldre els problemes urgents de la manca d'aigua i de l'augment de la desertització; les actuacions contra els incendis forestals; la política urbanística).

A l'estudi també es farà una valoració de les conseqüències futures de la creació de la Unió per a la Mediterrània la seu de la qual s'ha establert a la ciutat de Barcelona i que permetrà l'intercanvi i les relacions entre tots els països de la conca mediterrània (incloent també els que formen part de la Unió Europea tot i que no es trobin a la conca pròpiament mediterrània).

La present recerca pretén fomentar el debat sobre assumptes d'actual importància i que estan generant grans debats intel·lectuals i polítics. La present recerca s'inscriu en dos projectes de recerca espanyols sobre paisatge en els quals participa l'autora i en un projecte de la universitat francesa d'Aix-en-Provence sobre el paisatge mediterrani i els conreus de la vinya i de l'olivera. [Resum de la comunicant]

Taller 4 : *Cultures i temporalitats de la construcció territorial*

20 d'abril, 15:45 -19:00 hores.

El darrer taller del col·loqui va quedar afectat, de llarg, pel volcà islandès. Van ser quatre els comunicants esperats que no van poder fer-hi cap: Marie-Vic Ozouf-Marignier (École des Hautes Études en Sciences Sociales, París), François Aussaguel (Université Montpellier III), Christophe Quéva (Université d'Artois) i Lydia Coudroy de Lille (Université de Lyon II). L'absència de la darrera persona citada encara és més de doldre, atès que havia de pronunciar la conferència de clausura. Potser la puguem recuperar com una dissertació ordinària dintre de la programació de la Societat Catalana de Geografia del curs vinent, o bé en forma de text en un proper número de *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* juntament amb totes les comunicacions completes. Sigui com vulgui i ara per ara, aquí teniu els resums de les comunicacions efectivament exposades per Juan Sevilla, Jean-Baptiste Maudet, Claire Guiu i Ignasi Aldomà, tots sota la fèrula bonhomiosa de Francesc Nadal (Universitat de Barcelona), moderador d'aquest taller de cloenda del Col·loqui Internacional "Les transformacions territorials a banda i banda dels Pirineus. Formes, lògiques i reptes" celebrat sota l'efecte Eyjafjallajökull a Barcelona els dies 19 i 20 d'abril de 2010. [Pau **Alegre**]

Ignasi **Aldomà** (Universitat de Lleida): *Dels conflictes entre col·lectius d'usuaris al conflicte entre territoris. La crisi de la sequera a Barcelona 2008 i els transvasaments.*

En un context mediterrani, en el qual les demandes hídriques s'atansen a les disponibilitats o les superen, les confrontacions per l'aigua esdevenen punt destacat de conflicte. Més enllà de la col·lisió històrica que ha existit entre regants, abastaments urbans, empreses hidroelèctriques i altres usuaris o interessats, les desigualtats en la distribució de l'aigua i l'existència o perspectives de transferències entre conques, han obert la porta a una conflictivitat cada cop més oberta entre territoris. Des d'un punt de vista tècnic es poden albirar solucions força raonables, però els conflictes territorials traduïts en bandera política no permeten abordar-les i aboquen a sortides pitjors des d'un punt de vista ambiental, econòmic i social. [Resum del comunicant]

Juan **Sevilla** i Isabelle **Degrémont** (Université de Pau et des Pays de l'Adour): *Un regard français sur les Pyrénées aragonaises: l'influence de Franz Schrader a l'origine d'un processus de patrimonialisation.*

Els pirineistes francesos jugaren un paper rellevant en la descoberta de l'alta muntanya aragonesa a finals del segle XIX i inici del XX. Les seves campanyes contribuïren a la difusió del coneixement d'alguns llocs i itineraris posteriorment molt

valorats com a patrimoni a la província d'Osca. De fet, les seves mirades influïren el moviment de protecció dels espais naturals a Espanya, i particularment de la serralada d'Ordesa-Mont Perdut. La iconografia i les notes de camp d'abast geomorfològic, topogràfic, biogeogràfic i etnogràfic del cèlebre geògraf, cartògraf i pintor Franz Schrader en constitueixen un testimoni preciós i poc conegut. Ens proposem doncs estudiar-les en el context científic de l'època on es troben igualment les contribucions d'altres pirineïstes francesos, com per exemple Aymar d'Arlet, comte de Saint-Saud, i Lucien Briet. Però sobretot ens cal, i això rarament s'ha fet, posar aquestes obres de camp en perspectiva amb les primeres actuacions espanyoles de difusió científica, pràctiques esportives i promoció turística. L'objectiu és analitzar les convergències i les divergències de Schrader amb altres actors espanyols que recorregueren el mateix sector, i posar en evidència els discursos i les representacions que portaren a l'emergència d'un procés de patrimonialització encara molt present avui. [Resum dels comunicants]

Jean-Baptiste **Maudet** (Université de Pau et des Pays de l'Adour): *Tauromàquies i dinàmiques transfrontereres*.

La diversitat de jocs taurins a França i Espanya es pot copsar segons diferents criteris d'anàlisi. La diversitat interessa d'antuvi els aspectes formals de les pràctiques taurines, tant si depenen d'espectacles professionalitzats (cursa a peu, a cavall, landesa [de les Landes], camarguesa [de la Camarga], concurs de *retalladors*) o de la gran diversitat de jocs taurins de participació col·lectiva (*encierros* i altres aviaments de bovins). Les diferències de legislació constitueixen un segon criteri. Els nivells politicoadministratius de regulació de jocs i espectacles taurins no són els mateixos a França i Espanya. A França, la modificació de la llei Grammont el 1951 serveix de marc legal per a l'exercici de la cursa de braus, mentre que a Espanya la competència escau a les Comunitats autònomes. Les diferències impliquen finalment l'extensió geogràfica d'aquests espectacles. La cursa de braus coneix una difusió transnacional que supera el marc espacial del nostre propòsit. Les altres pràctiques es redueixen a límits més restringits, adés estabilitzats (curses landeses i camargueses), en via de ser-ho (els jocs taurins populars de carrer) o en plena expansió (curses de *retalladors*). En resulta un mosaic complex, i històricament evolutiu, entre fronteres de pràctiques, fronteres polítiques i fronteres culturals on els jocs taurins alimenten representacions i discursos sobre les pertinències i les divisions territorials. Aquest marc d'anàlisi permet interrogar la coherència dels processos d'apropiació o rebuig de la qualificació territorial de les pràctiques taurines en tant que espanyoles, franceses, castelleses, andaluses, basques, catalanes, valencianes, camargueses, provençals, landeses, gascones... Els jocs taurins es poden així analitzar, a banda i banda dels Pirineus, sota l'angle d'un "camp comú de distinció territorial", activant i reactivant dinàmiques transfrontereres, solidaritats i jerarquitzacions que participen a la dimensió plural dels territoris. [Resum del comunicant]

Claire **Guiu** (Université de Nantes): *Les Terres de l'Ebre: quines temporalitats de la construcció regional?*

A la frontera amb dues altres Comunitats autònomes (Aragó i València), el Sud català ha estat una entitat movent, a vegades reivindicada, amb marges inestables i

canviants, estructurada pel riu Ebre i la ciutat de Tortosa. Regió antigament de rebuig, amb problemes d'integració econòmica i simbòlica a la resta del territori, era als confins de Catalunya. Al marge dels moviments de construcció nacional catalana des de la Renaixença, aquest territori sense nom era poc conegut i menyspreat pel seu paisatge "hostil", la seva gent "tancada" i la seva catalanitat "dubtosa". Les Terres de l'Ebre eren una zona fronterera de l'apropiació nacional, al marge de l'imaginari de catalanitat. Però aquest territori es presenta avui com un espai unificat, denominat "Terres de l'Ebre", amb elements d'una identitat antigament "estigmatitzada" que ara s'han posat en valor. El delta de l'Ebre esdevé una zona agrícola i un territori turístic, amb espais protegits i pràctiques culturals específiques. Des de les manifestacions en contra del projecte estatal del transvasament de l'Ebre l'any 2001, la Catalunya meridional es troba al centre de les reflexions sobre el naixement d'una "Nova cultura de l'aigua". Les perspectives d'una nova divisió territorial i de l'obtenció de una vegueria "Terres de l'Ebre" constitueix per a diversos actors l'acompliment d'un projecte de territori impulsat des dels anys 1970.

Aquesta intervenció presentarà les etapes de la construcció identitària regional del Sud català, des de principis del segle XX fins avui, i reflexionarà sobre les temporalitats i espacialitats de la construcció d'un territori de projecte. Com s'articulen el temps llarg, el temps de les mutacions regionals i el temps de l'esdeveniment? Quins són els efectes de la construcció regional sobre les dinàmiques espacials? [Resum de la comunicant]

Dijous 6 i 13 de maig 2010

Seminari
a càrrec d'Anna RIBAS, Universitat de Girona,
Joan Carles BALASCH, Universitat de Lleida, i
Mariano BARRIENDOS, Universitat de Barcelona :

Sequeres i inundacions

Les ponències sobre *Sequeres i inundacions*, impartides durant els dies 6 i 13 de maig de 2010, van comptar amb la col·laboració de tres ponents. En la sessió del dia 6, centrada en el tema de les inundacions, hi van participar la professora del departament de Geografia de la Universitat de Girona Anna Ribas i professor del departament de Medi Ambient i Ciències del Sòl de la Universitat de Lleida, Joan Carles Balasch. Per altra banda, Mariano Barriendos, professor del departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona va presentar el tema de les sequeres en la sessió del dia 13.

El seminari impartit per la Dra. Ribas amb el títol de *Les inundacions a Catalunya. Problemes i gestió*, es va dividir en dos grans apartats. En primer lloc, i a nivell general, es va fer un breu repàs del marc conceptual que engloba els riscos naturals. A continuació, la dissertació es va encaminar cap a l'anàlisi de l'estat de la qüestió a Catalunya.

La problemàtica de les inundacions es pot analitzar recorrent a diferents marcs explicatius. En la visió més convencional del risc, els episodis d'inundacions s'entenen com successos excepcionals i puntuals en l'espai i en el temps, per tant, en l'anàlisi de risc la **magnitud** i la intensitat de l'esdeveniment, així com l'**exposició física** al fenomen natural, adquireixen rellevant importància. No obstant això, Ribas, va remarcar la importància d'analitzar les inundacions com un procés amb un abans, un durant i un després. Aquesta visió alternativa dels riscos naturals ens permet realitzar un anàlisi que no només se centra en l'exposició física sinó que, a la vegada, n'estudia la **vulnerabilitat** humana tenint en compte dos factors clau: la *resistència* a les inundacions i la *resiliència*, és a dir, la capacitat de recuperar-se després d'un episodi extrem. Aquests factors seran, segons Ribas, la clau en l'anàlisi del risc si es vol dur a terme una gestió adient de les inundacions.

Ribas també va fer especial èmfasi en els aspectes positius d'aquests fenòmens posant com a exemple la plana de l'Empordà, la qual no s'entendria sense la presència d'inundacions seculares, ja que les inundacions són fenòmens imprescindibles per a la supervivència dels ecosistemes fluvials. Ribas, també va mencionar el cas de la iniciativa de la Ruta del Ter per il·lustrar el rol de les inundacions històriques com a actiu per al desenvolupament local. Tot i així, es inevitable pensar en els efectes negatius que aquests fenòmens tenen en la societat: els danys econòmics, les pèrdues humanes, la paralització de les activitats econòmiques, els ferits, etc.

Si s'observa la trajectòria històrica d'aquests fenòmens en el nostre país, podem constatar que les inundacions, sobretot les torrencials, constitueixen el risc natural que més pèrdues econòmiques causen a Catalunya. Malgrat tot, les pèrdues humanes han disminuït substancialment en els darrers anys. En l'anàlisi del risc a Catalunya, des del punt de vista de la magnitud, Ribas va fer especial esment al fenomen de *litoralització* del risc, ja que les àrees geogràfiques on la probabilitat de pluges torrencials és més

elevada coincideix amb les zones que durant els darrers 50 anys han patit un procés més desmesurat d'urbanització. Per altra banda, tot i que l'exposició al risc d'inundacions ha augmentat a Catalunya, l'increment de població ha anat acompanyat d'un creixement de la riquesa, cosa que ha fet que, tot i que les pèrdues econòmiques en termes relatius hagin augmentat, la vulnerabilitat pot haver disminuït ja que som capaços de recuperar-nos-en més fàcilment.

La ponència va tancar amb un repàs de les eines i els diferents actors que intervenen en la gestió del risc a Catalunya, fent especial esment als Plans d'Espais Fluvials (PEF). Ribas va matisar la importància d'aquests mapes de zones inundables a escala de detall ja que esdevindran una peça clau en la gestió de les inundacions de cara al futur.

El Dr. Carles Balasch va concloure la jornada sobre inundacions amb la presentació titulada *La reconstrucció de les riuades històriques. Millores en l'estimació de risc d'inundacions*. En la seva dissertació, Balasch va exemplificar, a tres escales diferents, la reconstrucció d'aiguats històrics a la conca de l'Ebre. El ponent va remarcar la dificultat que implica el recull i anàlisi de dades per identificar els nivells màxims assolits pels aiguats quan es pretén reconstruir riuades històriques. Aquests nivells es determinen bàsicament a partir de: dades d'estacions d'aforaments –en cas que n'hi hagi-, dades històriques (documents escrits i/o gràfics) i limnimarques. Un cop reconstruïda la secció s'aplica un model hidràulic que permet esbrinar el cabal del tall transversal. Finalment, aquest model permet avaluar la recurrència de les riuades. Balasch va continuar la ponència amb un recull d'avantatges de la hidrologia històrica, com són l'anàlisi dels mecanismes que produeixen les grans riuades, l'estudi de les tendències temporals (cicles seculars i estacionals) dels esdeveniments, o la creació d'una base de dades molt més llarga i representativa que permeti l'extensió temporal de l'anàlisi de les freqüències.

El primer cas d'estudi presentat va ser el riu Ondara. En aquest cas, es tracta d'un curs fluvial relativament petit, que tot i localitzar-se a l'interior té característiques força litorals, amb una dinàmica de resposta molt ràpida. La manca d'estacions d'aforament que permetin conèixer el cabal mitjà del riu va fer crucial la utilització de documents històrics i limnimarques en l'anàlisi del seu cabal. El segon cas feia referència al Segre. En aquest estudi es va remarcar la rellevància de les fotografies històriques (postals i col·leccions privades) i la reconstrucció hidrològica a partir de registres de precipitacions de l'estació de Puigcerdà. Finalment, el darrer cas es va realitzar a nivell de la conca de l'Ebre, en la secció que va des de Móra d'Ebre fins al Delta. En aquest cas, l'escala de limnimarques de Xerta va ser clau a l'hora de reconstruir la secció transversal del cabal.

Finalment, la dissertació va concloure amb algunes recomanacions. A l'hora de calcular les freqüències dels diferents períodes de retorn, Balasch va mencionar que és bàsic complementar la informació instrumental amb dades no sistemàtiques (informació històrica) ja que aquestes en reforcen els models. També va parlar de la importància preservar i catalogar el patrimoni de marques epigràfiques que forma part de molts pobles de Catalunya.

La segona jornada del curs, que es va desenvolupar el 13 de maig, va comptar amb una vintena d'assistents. Sota el títol *La sequera. Aspectes metodològics i resultats: el seu estudi preliminar*, el professor Mariano Barriandos va organitzar-ne tres blocs temàtics: Metodologia, Risc i recurs, i Variabilitat climàtica plurisecular.

Malgrat que la sequera és un fet recurrent en el clima mediterrani, el seu estudi des del vessant històric no té una tradició de recerca potent a les nostres universitats. Les tesis de doctorat que s'han publicat no són més de tres i en tota la península Ibèrica els

investigadors que hi fan recerca són set o vuit. Potser la idea prèvia que existeix entre els estudiants de geografia que relacionen la tasca d'arxiu, inherent a la recerca en climatologia històrica, com una tasca museística, l'ha fet poc atractiu en la formació de futurs investigadors. La realitat, però, no és aquesta: el buidatge de documents històrics aporta una informació sovint molt acurada de dades meteorològiques que permet reconstruir el clima històric. Malgrat això, és cert que la gran quantitat de documentació a consultar i el volum de les sèries temporals existents fan que sigui una tasca enfarfegada. Per aquest motiu el volum de documents consultats i treballats no representa més del 2% dels que poden contenir informació sobre la variabilitat del clima al llarg de la història.

Si un període de sequera en l'actualitat suposa per a la nostra societat restriccions en el subministrament d'aigua potable, problemes en el desenvolupament d'activitats turístiques i d'oci, reducció dels volums d'aigua de reg, etc, per a les societats preindustrials un any de sequera podia arruïnar totalment la collita de blat, cosa que tenia repercussions directes en els contingents de població. De fet una sequera severa podia suposar la davallada d'un 40% de la població. En aquest marc doncs, no és estrany que els fets meteorològics hagin quedat reflectits en la documentació històrica, tant privada com pública.

Hi ha dos grans fonts d'informació que aporten dades i que es troben en documents als arxius: **les cerimònies religioses** per demanar que ploqui o que deixi de ploure, conegudes com a rogatives; i **les observacions instrumentals**. La primera d'aquestes fonts és la primordial en el món catòlic i la segona ho és en el món de l'Europa protestant.

Les rogatives contenien un gran intercanvi de documentació entre les autoritats de la zona afectada i la jerarquia eclesiàstica i és la que ara serveix per obtenir-ne informació. El nivell que tenia la rogativa, que anava de l'I al VI, en funció dels temps que durava l'esdeveniment (pluges copioses, durada de la manca de pluja, fred a destemps, etc), permet valorar les condicions meteorològiques que hi van succeir, i el seguiment de diverses rogatives que coincidien en el temps denota esdeveniments climàtics més generals.

Pel que fa a les anotacions que s'han pres en sèries històriques llargues, que són les que aporten una informació més valuosa, fan referència a les condicions meteorològiques de la collita dels cereals, de la construcció i manteniment d'obra civil.

La informació directa, que és prèvia a la instrumental (termòmetres, pluviòmetres, baròmetres, etc), recollia dades diàries de gruixos de neu, tipus de núvols, presència i intensitat de pluja i valors relatius de fred, calor, etc. Malgrat que no aporten dades quantitatives de temperatura, de precipitació, de pressió atmosfèrica, etc, la seves observacions i anotacions també han servit per treure conclusions dels esdeveniments climàtics.

Per últim, les observacions instrumentals anteriors a l'aparició dels observatoris meteorològics van ser molt importants a moltes ciutats europees. En el cas de Barcelona les primeres dades que tenim d'aquest tipus són les elaborades pel doctor Salvà a la dècada de 1750.

Per concloure cada sessió es va obrir el debat amb l'audiència, un debat de caire molt divers amb comentaris i preguntes que van enriquir les ponències. [Jordi Nadal; Anna Serra, 28 de juny de 2010]

Dissabte 5 de juny de 2010

Acte d'inauguració de la plaça :

Lluís CASASSAS i SIMÓ

(Barcelona, Nou Barris, la Guineuta)

Dissabte 5 de juny, a les dotze del migdia, una vuitantena de persones, familiars, amics i autoritats, entre les quals hi havia el Molt Honorable senyor Pasqual Maragall, assistien a la inauguració de la **Plaça Lluís Casassas**. La celebració va començar amb l'audició de la *Marxa* en do major de G.F. Haendel, interpretada pel tercet de corda de l'Escola de Música Àngels Casas, amb Judit Ortega i Meritxell Nicolau als violins i Nerea de Miguel al violoncel·lo. En acabat, Montserrat Cuxart va donar la benvinguda als presents i va exposar el programa de l'acte.

La primera part va consistir en tres parlaments. El primer, una "Semblança de Lluís Casassas", el va exposar Francesc Nadal, president de la Societat Catalana de Geografia. Nadal va recordar com havia conegut Lluís Casassas, l'any 1976, a la biblioteca del Departament de Geografia de la Universitat de Barcelona i la impressió que li va fer aquell primer contacte. En efecte, va veure un home d'aspecte entenimentat i aspre, cosa que els anys confirmarien, diu, la primera percepció alhora que desmentirien la segona. Un cop alumne seu, Nadal remarca el seu mestratge com a professor de Geografia i com ensenyava de manera tan entenedora a llegir el territori de Catalunya.

Francesc Nadal també va fer referència a les principals preocupacions geogràfiques de Lluís Casassas, reflectides en la seva obra *Barcelona i l'espai català*, de 1977, i *Fires i mercats a Catalunya*, de 1978. En realitat, saber sobre les relacions existents entre el territori català i la xarxa urbana podria ser de gran utilitat a l'hora de millorar l'organització territorial de Catalunya. D'alumne va passar a col·laborador i així Nadal explica la sort que va tenir de conèixer en directe la gestació de la proposta, de Lluís Casassas i Joaquim Clusa, sobre l'organització territorial de Catalunya, l'any 1980, i sobre la proposta de divisió en districtes de Barcelona, l'any 1981.

Nadal fa menció de l'altra gran activitat de Lluís Casassas com a geògraf: la Societat Catalana de Geografia, de la que va ser president entre 1986 i 1991. El 1984, conjuntament amb el geògraf Salvador Llobet, funda la revista *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* i el 1991 organitza el Primer Congrés Català de Geografia. També esmenta les seves considerables dots de persuasió per implicar de manera més activa en aquesta societat els aleshores joves geògrafs Enric Bertran, Jesús Burgueño, Montserrat Cuxart, Enric Mendizàbal, Francesc Nadal i Joan Tort, antics companys d'estudis com Vicenç Bieta i professors universitaris com ara Maria Dolors Garcia Ramon, Roser Majoral i Rosa Ascon.

Finalment, Francesc Nadal elogia algunes virtuts i valors que Casassas li va transmetre durant els intensos anys en què va tenir-hi relació. Recorda el plaer i la sort d'haver mantingut llargues i fructíferes converses al despatx de la facultat a Pedralbes, que compartia amb David Serrat, i a casa seva. El recorda com un home a qui l'enutjava enormement veure les relacions entre els homes afectades per la força d'uns pocs i per l'arbitrarietat dels qui posseeixen el poder. Un home obert a la discussió i a les

innovacions científiques. Un ciutadà que va fer un gran esforç per conèixer el seu país i la seva gent. En definitiva, un home vital, jovial i amb un humor agut i sorneguer.

Vicenç Biete, vocal de la Junta i expresident de la Societat Catalana de Geografia, va parlar sobre “la Història de la Plaça”. La situació de la plaça se situa en el que havia estat el terme de Sant Andreu de Palomar que l’any 1897 va ser annexionat al de Barcelona. A mitjan segle passat l’expansió de la ciutat va propèl·lir la creació de noves zones urbanes i així és com van néixer, entre d’altres, barris com el Verdum, la Trinitat Nova i, en el nostre cas, el que seria la urbanització del barri de la Guineueta, els eixos de la qual serien la Rambla del Caçador i el futur parc de la Guineueta. La urbanització d’aquest parc comportaria, davant de la via Favència i entre els carrers del Castor i de l’Artesania, l’aparició d’un espai obert i lluminós al qual l’Ajuntament, en el seu moment, assignaria el nom de Lluís Casassas i Simó.

Lluís Casassas va morir el juny de 1992. La junta de govern de la Societat Catalana de Geografia va voler dedicar-li un espai públic per tal d’exaltar el seu record. Tanmateix va haver d’esperar que passessin cinc anys, tal com manava el reglament. Per tant, el juliol de 1997 es va adreçar un escrit a d’aleshores alcalde de Barcelona Pasqual Maragall sol·licitant la dedicació d’un vial al nostre amic desaparegut, recordant l’acte d’homenatge que se li va retre al Saló de Cent durant el qual el mateix Maragall va definir Lluís Casassas com a universitari, geògraf i ciutadà eminent. El mes de desembre el regidor de Cultura informava que la ponència del Nomenclàtor havia acordat de donar el nom de Lluís Casassas i Simó a la plaça situada entre els carrers de Castor i de l’Artesania a Nou Barris.

La cosa, però, no acabava aquí, comenta Biete. Enllestits els tràmits i a punt d’inaugurar la desitjada plaça, una visita prèvia va servir per veure que la data del traspàs era incorrecta. Va caldre, doncs, esperar la corresponent gestió i el resultat. Un cop tot correcte, una altra visita prèvia va fer constatar que la plaça era ocupada de punta a punta per les casetes de l’obra que es feia en aquell tram de la Ronda de Dalt, i encara va haver-hi una altra invasió, aquesta vegada es tractava de les casetes i el material de l’obra de prolongació de la línia 3 del metro a Trinitat Nova, cosa que va suposar haver d’esperar uns anys més.

Vicenç Biete va acabar el seu parlament expressant l’emoció que li produïa aquesta recordança, no només pels molts anys de col·laboració mútua a la Societat Catalana de Geografia, sinó també perquè es complien setanta-set anys que Casassas i ell, a l’Institut-Escola i guiats pel professor Lluís Solé i Sabarís, van començar a barallant-se amb la Geografia.

Va tancar aquesta primera part Joaquim Clusa, economista i coautor amb Lluís Casassas dels llibres *L’Organització Territorial de Catalunya*, de 1980 i *L’Organització Territorial i Administrativa de Barcelona*, de 1981, que va parlar sobre “150 anys del pla Cerdà. Tornant a pensar en Lluís Casassas, mestre i amic”. Conta Clusa que una vegada enderrocades les muralles el 1854, Barcelona ja iniciava la seva expansió pel pla que es trobava envoltat per una colla de pobles essencialment agraris com ara, Sants, les Corts, Sarrià, Sant Gervasi, Horta, Sant Andreu i Sant Martí, que aplegaven prop de 50.000 habitants. El 1897 aquests pobles es van annexar a Barcelona, excepte Horta, que ho va fer el 1904 i Sarrià, el 1921. Ja en el 1878 Barcelona havia procedit a la primera divisió moderna de la ciutat en deu districtes i cinquanta-tres barris. Els districtes van rebre el nom d’algun edifici important que es trobava a la demarcació respectiva. Així van sorgir els districtes de la Llotja, de la Universitat, de les Drassanes, de l’Hospital, de la Concepció, etc.

Les annexions de l’any 1897 es van produir trenta-set anys després de l’aprovació del Pla Cerdà, que ordena el creixement sobre el Pla de Barcelona. L’Ajuntament va fer

una nova distribució dels districtes tot mantenint-ne el nombre de deu, però suprimint-ne noms. D'alleshores ençà Barcelona ha anat esdevenint una metròpoli que arriba ara als quasi quatre milions d'habitants. Per això ha estat necessària una organització en districtes que tendeixi a ordenar tot l'entorn metropolità. L'any 1980 l'Ajuntament de Barcelona encarrega a Lluís Casassas i a Joaquim Clusa una proposta d'organització territorial i administrativa de Barcelona. Joaquim Clusa cita alguns comentaris que fan referència a la discussió amb Lluís Casassas sobre els nous districtes de la ciutat: “han de tenir campanar i sobretot campanar gran i històric...” acordaven. La seva proposta, en principi va quedar en 9 unitats i es va intentar que fossin equilibrades quant a l'extensió i la població. Finalment, però, van ser deu, perquè els veïns i les institucions de Sants van sortir amb totes les banderes històriques.

Clusa en el seu discurs cita el punt 36 de la síntesi de l'estudi suara esmentat on afirma que “la proposta presentada és un bon instrument polític per a la descentralització municipal perquè donaria entitat política als únics ens locals que són els àmbits de vida col·lectiva i de relació diària. I és també un bon instrument tècnico-administratiu perquè assegura que els serveis públics arribin a tots els ciutadans, apropant les decisions als problemes i als ciutadans, en un conjunt de serveis que poden ser millor gestionats a aquesta escala. I pot ser també l'embrió d'una futura organització metropolitana amb dos nivells autònoms de govern local”, com el *Greater London!*, conclou Joaquim Clusa.

A continuació, hi hagué un interludi en què el tercet de corda va interpretar el *Cànon en re major* de J.Pachelbel.

La segona part de l'acte va constar de lectures de textos. Enric Mendizàbal, antic vicepresident de la Societat Catalana de Geografia, va llegir el text de Lluís Casassas sobre “La urbanitat, símbol de cultura”, publicat l'any 1992 al número 21 de revista *Barcelona, metròpoli mediterrània*.

Jesús Burgueño, actual vicepresident de la Societat Catalana de Geografia, va fer lectura del text de Lluís Casassas titulat “Meditació des de la Torre de Collserola”, publicat originàriament al diari *Avui* el 25 de novembre de 1991 i reeditat al número 44 de la revista *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*.

Enric Bertran, secretari de la Societat Catalana de Geografia, va llegir un capítol del llibre *Les ciutats invisibles* d'Italo Calvino, un dels escriptors predilectes de Casassas, publicat l'any 1993 en versió catalana per edicions Empúries.

Per acabar Maria Dolors Garcia Ramon, expresidenta de la Societat Catalana de Geografia i membre acadèmica de l'Institut d'Estudis Catalans va exposar uns fragments de l'entrevista que Joan Nogué i ella mateixa van mantenir amb Lluís Casassas l'any 1986, publicada set anys després per la Universitat de Barcelona al llibre *Professor Lluís Casassas: Geografia i Territori*, en la col·lecció *Homenatges*, número 9.

L'acte el va cloure el tercet de corda, que va interpretar el *Minuet i trio* de W.A. Mozart, l'*Ària de la 3a Suite* de J. S. Bach i *El cant dels ocells*, anònima.

Els acomiadaments es van fer acompanyats d'un refrigeri. [Montserrat **Cuxart Tremps**, 10 de juny de 2010]

Dimarts 15 de juny de 2010.

Josep OLIVERAS i SAMITIER,
Universitat Rovira i Virgili, Tarragona :

*De quan mestre Vila conegué el patró Blanchard
i de les coses que succeïren.*

Dimarts 15 de juny de 2010 se celebrà, a la sala Joan i Pere Coromines de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), la sessió de cloenda del curs 2009-10 de la Societat Catalana de Geografia (SCG), anomenat *Curs del 75è Aniversari*. La conferència indispensable duia per títol *De quan mestre Vila conegué el patró Blanchard i de les coses que succeïren* i fou dictada pel Dr. Josep Oliveras i Samitier, catedràtic d'Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat Rovira i Virgili (URV), de Tarragona, davant la presència de significats membres de la Societat.

Va obrir l'acte el president de la SCG, Francesc Nadal, qui va fer una breu presentació del conferenciant, tot destacant-ne la tasca docent com a professor i gestora com a vicerector de la URV, la feina com assagista (*Desenvolupament industrial i evolució urbana: Manresa 1800-1870, La consolidació de la ciutat industrial: Manresa 1871-1900 i La formació dels desequilibris territorials a Catalunya en el segle XIX*), que un pot resseguir al directori de l'Obrador obert, i la dedicació a la Societat com a vicepresident de la seva Junta de Govern.

El professor Oliveras agrai només començar la conferència la invitació de la SCG, remarcant que li plaïa especialment tancar un curs com aquest, del 75è aniversari de la nostra institució, parlant de Pau Vila, un dels tres personatges claus de la fundació de la Societat, juntament amb Eduard Fontserè i Josep Iglésies. A continuació, justificà la redacció del títol de la seva dissertació, amb un aire d'època premoderna, en l'intent d'evocar uns temps antics, però protagonitzats per un personatge que havia tingut la sort de conèixer i de tractar en diverses ocasions: al Palau Dalmases, on Òmnium Cultural acollia els actes de la Societat; de visita a casa seva a la Diagonal, acompanyat de Pau Alegre; a l'excursió a la Cerdanya en 1976, quan el cinquantenari de *La Cerdanya*; a la lectura de la tesina de Lluís Casassas... També recordà la investidura de Pau Vila com a doctor honoris causa per la Universitat Autònoma de Barcelona.

El Dr. Oliveras explicà que algunes de les informacions que es disposava a divulgar eren el resultat de la lectura de les *Chroniques de l'Institut de Géographie Alpine de Grenoble*, redactades per Raoul Blanchard, i de la correspondència de Pau Vila, dipositada com a part del seu llegat a l'Institut Cartogràfic de Catalunya, on fou cedit per Josep M. Puchades. Allí hi ha una base documental epistolar que permet interpretar les decisions de Vila, el seu pensament geogràfic i polític, les seves relacions professionals i familiars... Hi ha cartes amb destinataris o remitents com ara Eugeni d'Ors, Ramon Viñas, Alexandre Galí, Miquel Santaló, Miquel Fornaguera, Raoul Blanchard i els seus deixebles, o la seva dona, Emília Comaposada.

La conferència es remuntà a 1918, quan la tornada de Colòmbia de Pau Vila, on havia anat a dirigir el Gimnasio Moderno. Les raons del retorn foren, sobretot, dues: les desavinences amb l'administrador de l'escola de Bogotà i la preocupació perquè els seus fills estudiessin a Catalunya. Aquest any, doncs, Pau Vila és a Barcelona, sense

casa i sense feina. L'ambient de represa del catalanisme polític i cultural d'aquell moment l'empeny. Entra a l'Escola del Treball i ingressa primer a la Lliga Regionalista, segurament de la mà de Manel Ainaud, i després a Acció Catalana, a causa de desacords amb l'orientació política i educativa de la Dreta. Amb la correspondència familiar d'aquests anys, Oliveras desvetllà que Pau Vila passà set dies a la presó Model de Barcelona per encarar-se amb un soldat cobrador del tramvia, quan la vaga de la Canadenca.

El cos central de la dissertació del professor Oliveras tractà del pas de Pau Vila de la pedagogia a la geografia. El començament d'aquest trànsit el situà en fer-se càrrec de les classes de geografia a l'Escola Normal, a proposta d'Alexandre Galí. És a partir d'aquesta feina que Vila pren consciència de la gran responsabilitat que representa impartir la docència als estudis de magisteri i es llança a conèixer les aportacions dels naturalistes madrilenys i els geògrafs de l'escola francesa. Però, anem a pams. El pas inicial d'aquest camí cap a la geografia, el donà Vila en conèixer Raoul Blanchard, professor a la Universitat de Grenoble, en ocasió de la seva vinguda a Barcelona per dictar-hi un curs de geografia de la muntanya. Aleshores Rafael Campalans, director de l'Escola del Treball encarregà a Pau Vila la crònica de la visita del professor francès i que li fes de cicerone. Es trobà, doncs, amb un geògraf que havia fet una tesi doctoral de Flandes, recorrent el territori a peu, amb bicicleta i amb tren. Oi que aquests mitjans li devien resultar familiars a Vila? I el que és més important, Blanchard era el fundador de l'Institut de Géographie Alpine de Grenoble (on havien de fer-hi estada, temps a venir, Valentí Masachs i Montserrat Rubió). Allí, Blanchard n'era el *patron*: dissertava sobre la geografia de la Gran Guerra al teatre nacional de Grenoble, perquè era el lloc de màxim aforament; feia classes sobre els Alps, que ell mateix havia configurat a través de l'anàlisi geogràfica i econòmica; organitzava excursions a muntanya (*on part tousjours*, resava el cartell; plogui o no, interpretem)...

El pas decisiu és la invitació que, en 1922, rep Pau Vila de participar en una excursió de diverses jornades pels Alps. Vila, rere assistir al X Aniversari de l'Institut Rousseau de Ginebra, participà en una expedició geogràfica pels Alps del Delfinat i hi conegué deixebles de Blanchard. Durant aquesta excursió, Raoul Blanchard i Jules Blache l'invitaren a fer, l'any sobre, una estada de tres mesos a Grenoble. És així que, en 1923, de l'1 de març al 31 de maig, Pau Vila era a la capital del departament de l'Isère amb una subvenció del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya, el secretari del qual era Alexandre Galí. L'objectiu no podia ser més clar: conèixer el mètode de la geografia regional francesa. Hi rebé classes de geografia de la muntanya, entre d'altres matèries, féu treball de camp al Vercors (on passà el "qüestionari de Blanchard" que poc temps després aplicà a *La Cerdanya*), tingué accés a tesis doctorals com ara la del geògraf nord-català Felip Arbós sobre la vida pastoral als Alps, llegida feia poc, i, el que resultà de cabdal importància per al futur de la seva professió, establí relació amb un seguit de geògrafs, capdavaners de l'escola francesa, com ara Max Sorre, Albert Demangeon o Emmanuel de Martonne, entre d'altres, diverses obres dels quals arribaren aleshores a la biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya.

A partir d'aleshores, la dedicació de Pau Vila a la geografia esdevingué palesa: proposà de fer un article d'una comarca dels Alps per a la *Revista de Catalunya*, iniciativa que es transformà en la comanda de fer una monografia de la Cerdanya, per encàrrec de Josep M. Casacuberta; inicià les traduccions de la Geografia Universal per a la casa Montaner i Simon; féu excursions per Espanya i mantingué la relació amb un seguit de geògrafs francesos, republicans, laics i radicals, com és ara Daniel Faucher (qui acollirà a Tolosa de Llenguadoc Marc-Aureli Vila en fugir rere la Guerra Civil)...

fins a fundar la Societat Catalana de Geografia en 1935 (Oliveras donà la data 12 de juny de 1935, dia de l'aprovació del reglament).

El professor Josep Oliveras acabà la conferència, amb un to abrandat, tot dient: “el mestratge de Pau Vila ens ha mostrat com la geografia ens pot ajudar a entendre el país. Que sigui per molts anys! Visca la Societat Catalana de Geografia!” Tot seguit, obrí una plaent conversa amb els assistents, ensems que mostrava algunes fotografies dels geògrafs protagonistes de la seva conferència, fet que reblà l'interès i dimensió de la seva recerca, de la qual ens agradarà tenir-ne clarícies aviat.

En acabat, el president Nadal agrái al conferenciant la qualitat de la seva intervenció i donà l'exercici 2009-10 per tancat, no sense recordar que el curs vinent es dedicarà també a commemorar el 75è aniversari de la SCG. [Enric **Bertran**, 16 de juny de 2010]